

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi

Journal of Turkish Language and Literature

Araştırma Makalesi | Research Article

Açık Erişim | Open Access

Mustafa İsâmeddîn Üsküdârî'nin Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'iyye'si

Mustafa İsâmaddîn Üsküdârî's Sharh 'Ale'l-Qasîdah al-Tâ'iyah

Duygu Kayalık¹

¹ Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi /İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Osmanlı Türkçesi ve İslami Türk Edebiyatları Anabilim Dalı, Bartın-Türkiye

Öz

Bu makale, Abdülkâdir Geylânî'ye (ö. 561/1166) nispet edilen Tâ'iyye Kasidesi'ne Mustafa İsâmeddîn Üsküdârî (ö. 1203/1788-89) tarafından yapılan şerhin incelenmesinden ve tenkitli metninden oluşmaktadır. Bu çalışmayla, büyük kitlelere hitap eden ve farklı coğrafyalarda yayılım bulan bir tasavvuf yolunun kurucu şeyhi olan Abdülkâdir Geylânî'ye ait şathiye özelliği gösteren 31 beyitten müteşekkil olan Arapça kasideye, 18. yüzyılın önem atfedilen velûd şârihlerinden Mustafa İsâmeddîn Üsküdârî tarafından yapılan Türkçe telif bir şerhi araştırmacıların istifadesine sunarak genelde edebiyat özelde ise tasavvufi şiir şerhleri literatürüne katkı sağlamak hedeflenmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde, Türk edebiyatında kaside şerhleri ile Abdülkâdir Geylânî'nin hayatı ve eserleri hakkındaki bilgilere sathî olarak yer verilmiştir. Şerhi yapılan kaynak metnin tanıtımı yapılarak üzerine yapılan muhtelif çalışmalara işaret edilmiştir. İnceleme bölümünde Mustafa İsâmeddîn Üsküdârî'nin hayatı ve eserleri hakkında muhtasar bilgiler verilmiştir. Bu çalışmaya konu edilen ve şârihin Şerh 'ale'l-Kasîdeti't-Tâ'iyye olarak nitelediği eser, şekil ve muhteva yönünden incelemeye tabi tutulmuştur. Şerhin tespit edilen sekiz nüshası tavsif edilerek Mustafa İsâmeddîn Üsküdârî'nin şerh usulü hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise şerhin altı nüshasından hareketle eserin transkripsiyonlu metni hazırlanmıştır.

Abstract

This article consists of an analyses and critical text of the commentary made by Mustafa İsâmaddîn Üsküdârî (d. 1203/1788-89) on the al-Qasîdah al-Tâ'iyah attributed to 'Abd al-Qâdir al-Ghaylânî (d. 561/1166). The aim of this study is to contribute to the literature of mystical poetry commentaries in general and the literature of mystical poetry commentaries in particular by presenting to the use of researchers a Turkish commentary on the Arabic qasida, which consists of 31 couplets and has the characteristic of a shathiya belonging to 'Abd al-Qâdir al-Ghaylânî, the founding sheikh of a Sufi path that appeals to large masses and spreads in different geographies, made by Mustafa İsâmaddîn Üsküdârî, one of the most important commentators of the 18th century. In the introduction part of the study, information about the commentaries of qasida in Turkish literature and 'Abd al-Qâdir al-Ghaylânî's life and works are given superficially. The source text is introduced and various studies on it are pointed out. In the review section, brief information about the life and works of Mustafa İsâmaddîn Üsküdârî is given. The work, which is the subject of this study and which the commentator describes as Sharh 'ale'l-Qasîdah al-Tâ'iyah, is analysed in terms of form and content. The eight copies of the commentary are analysed and evaluations are made about Mustafa İsâmaddîn Üsküdârî's commentary method. In the last part of the study, the transcribed text of the work was prepared based on six copies of the commentary.

Anahtar Kelimeler

Türk İslam Edebiyatı • Şerh, Abdülkâdir Geylânî • Mustafa İsâmeddîn Üsküdârî • Kasîdetü't-Tâ'iyye

Keywords

Turkish Islamic Literature • Commentary, 'Abd al-Qâdir al-Ghaylânî • Mustafa İsâmaddîn Üsküdârî • al-Qasîdah al-Tâ'iyah

Atıf | Citation: Kayalık, Duygu. "Mustafa İsâmaddîn Üsküdârî's Sharh 'Ale'l-Qasîdah al-Tâ'iyah". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature*, no. 3 (2025):688-707. <https://doi.org/10.26650/TUDED2025-1638773>

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Kayalık, D.

Sorumlu Yazar | Corresponding author: Duygu Kayalık dkayalik@bartin.edu.tr

Extended Abstract

Translations and commentaries have been written on the al-Qasidah al-Tâ'iyyah attributed to 'Abd al-Qâdir al-Ghaylânî (d. 561/1166), who is accepted as the founder of the Qadiri sect. This study consists of an analyses of the commentary made by Mustafa İsamaddîn Üsküddârî (d. 1203/1788-89) on the al-Qasidah al-Tâ'iyyah attributed to Geylânî and its critical text. This the al-Qasidah al-Tâ'iyyah, consisting of 31 couplets and belonging to the sheikh of a sufi school that appeals to large masses and spreads in different geographies, is a qasida that can be considered in the shathiyya genre due to its content. According to Yûsuf Zaydân's edition, this qasida, written in the form of 'fe'ûlun/ mefâ'ilun/ fe'ûlun/ mefâ'ilun', consists of thirty-one couplets. In these couplets, al-Ghaylânî expresses his union with God and his knowledge of his secrets. He stated that he was superior to all levels and that everything in existence was under his judgement. Explaining that he was aware that he had spoken some words, but their meanings were not clear, Geylânî concluded the ode with expressions indicating that he would be a remedy for the troubles of the disciples who asked for his help. In the introduction part of the study, information about the commentaries of qasida in Turkish literature and the life and works of 'Abd al-Qâdir Geylânî is given superficially. The source text is introduced and various studies on it are pointed out. In the review section, brief information about the life and works of Mustafa İsamaddîn Üsküddârî is given. The work, which is the subject of this study and which the commentator describes as Sharh 'al al-Qasîdat al-Tâ'iyya, is analysed in terms of form and content. The eight copies of the commentary are described and evaluations are made about Mustafa İsamaddîn Üsküddârî's commentary method. In the last part of the study, the transcribed text of the work was prepared based on six copies of the commentary. The first information about the commentaries on the al-Qasidah al-Tâ'iyyah was given in Sadık Yazar's doctoral dissertation titled The Translation and Commentary Tradition in Anatolian Classical Turkish Literature. In this study, the author gave information about two commentaries of Qasîda al-Tâ'iyya. One of these commentaries belongs to an unknown commentator and the other to Mustafa İsamaddîn Üsküddârî (d. 1203/1788-89). In this study, Mustafa İsamaddîn Üsküddârî, who is understood to have written a commentary based on the classical commentary tradition, begins the work with praise and prayer. Starting the commentary with a prose introduction, the commentator gives information about the source text and the poet of the source text. After writing each couplet of the source text, he sometimes gave the dictionary meanings of the words in the couplet and sometimes pointed out the worlds of meaning that these words gained. It is understood that the author, who annotated thirty couplets of the source text consisting of thirty-one couplets with a simple and artless language, followed a grammar-oriented annotation method. In the commentary of each couplet, except for two couplets, the author tried to understand the text better by making various scientific analyses such as nahw and sarf, thus deepening the meaning of the text. This style shows the extent of his knowledge of Arabic. After the grammatical-semantic explanations, Sir İsamaddîn includes the phrase 'ma'nâ-yı beyt', and it is also observed that he sometimes includes the reader in the text and makes connections between the couplets. The commentary is concluded with the narrations that 'Abd al-Qâdir al-Ghaylânî, who can be described as the distinguished person of the source text, will help those who ask for help from him. Eight copies of the commentary have been identified and introduced. The fact that the copy date of the copy with the pseudonym A, which is stated to have been copied from the author's calligraphy by the person who prepared the handwritten copy of the work, is 11 Jamâziya al-ûlâ 1182/ 23 September 1768 reveals that the work was written before this date. Based on the six copies, the transcribed text of Sharh 'Ala al-Qasîdat al-Tâ'iyya has been prepared and presented for the use of researchers. This study is important in terms of introducing Sharh 'Ala al-Qasîdat al-Tâ'iyya to the literature of Sufî poetry commentaries. In this study, it is aimed to contribute to the literature in general and to the literature of commentary in particular by presenting a Turkish-language commentary by one of the important commentators of the 18th century.

1. GİRİŞ

İslamiyet'in Türkler tarafından kabulüyle birlikte Arap ve Fars edebiyatında telif edilen pek çok eserin Türk diliyle tercüme ve şerhleri yapılmaya başlanmıştır. 15. yüzyıldan itibaren kaleme alınmaya başlandığı kabul gören ve zamanla Türk edebiyatında önemli bir yer edinerek edebî bir gelenek hâline gelen tercüme ve şerh yazıcılığında muhtevası İslam dini ve tasavvuf olan Arapça kasidelere yapılan tercüme ve şerhlerin öne çıktığı görülmektedir. Kâ'b b. Züheyr'in (ö. 24/645 [?]) Hz. Muhammed'e sunduğu *Kasîdetü'l-Bürde'si*, Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin (ö. 695/1296 [?]) Hz. Muhammed için yazdığı *Kasîdetü'l-Bürde'si* ve İbnü'l-Fâriz'ın (ö. 632/1235) *Kasîdetü't-Tâ'îyye'si* şerhi yapılan kasidelerin başında gelmektedir.

"İslam dünyasının ilk ve en yaygın tarikatı"¹ olarak vasıflandırılan Kadiriliğin kurucusu Abdülkâdir Geylânî'ye (ö. 561/1165-66) nispet edilen *Kasîde-i Tâ'îyye*, *Kasîde-i Hamriyye* ve *Kasîde-i Tuf bi Hânî*² gibi kasidelere yapılan Türkçe şerhler, Arapça kasideleri şerh etme geleneğinin bir halkasını teşkil etmektedir. Nesebi Hz. Peygamber'e dayanan Muhyiddin Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Ebi Salih Musa ez-Zâhid el-Geylânî el-Hanbelî, 470/1077 yılında Gılân şehrinde dünyaya gelmiştir. Manzum ve mensur çok sayıda eser telif eden Geylânî, 561/1166 yılında vefat etmiştir.³

Bu çalışmada ele alınan *Kasîde-i Tâ'îyye*, muhtevasında şatahat sözler barındırması sebebiyle şathiye⁴ türünde değerlendirebilecek bir kasidedir. "Fe'ülün/ mefâ'ilün/ fe'ülün/ mefâ'ilün" kalıbıyla yazılan bu kaside, Yûsuf Zeydân'ın neşrine göre otuz bir beyitten müteşekkildir.⁵ Bu beyitlerde Geylânî, Allah'la bütünleştiğini ve O'nun sırlarına vâkıf olduğunu dile getirmiştir. Bütün mertebelerden üstün bir mertebeye sahip olduğunu ve var olan her şeyin kendi hükmünde olduğunu ifade etmiştir. Şatah sözler söylediğinin farkında olduğunu lâkin bunların manalarının zâhir olmadığını açıklayan Geylânî, kendisinden yardım isteyen müritlerin dertlerine derman olacağını belirten ifadelerle kasideyi sonlandırmıştır.

Kasîde-i Tâ'îyye'ye yapılan şerhler hakkındaki bilgilere ilk olarak Sadık Yazar'ın hazırladığı *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği* adlı doktora tezinde yer verilmiştir.⁶ Yazar bu çalışmasında, *Kasîde-i Tâ'îyye*'nin iki şerhi hakkında bilgi vermiştir. Bu şerhlerden biri meçhul bir şârihe⁷ diğeri de Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî'ye (ö. 1203/1788-89) aittir. Sadık Yazar, Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî'nin şerhinin bir nüshasının Süleymaniye Ktp. / Tâhir Ağa Tekke 467 numarada bulunduğunu ve kaynak metnin 30 beytinin tercümeyle yakın bir üslupla kaleme alındığını ifade etmiştir.⁸ 2016 yılında Gökhan Demir tarafından hazırlanan *et-Tansîsü'l-Muntazar fî Şerhi Ebyâtî't-Telhîs ve'l-Muhtasar* başlıklı doktora tezinde mezkûr şerhin "İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_1826/12", "Süleymaniye Kütüphanesi Tahir Ağa Tekke 467" ve "Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 4687/10" numaralarda kayıtlı 3 nüshasından bahsedilmiştir. Eserin genel muhtevası hakkında bilgiler derç eden Demir, İsmâeddîn'in şerh üslubuna dair değerlendirmelerde bulunmuş ve şerhten bir bölümü Latinize etmiştir.⁹ Sadık Yazar tarafından 2017 yılında yayımlanan *Mustafa İsmâeddîn Efendi'nin Şerhleri ve Şerh Usulü* başlıklı çalışmada, Gökhan Demir'in tezinde verilen

¹Nihat Azamat, "Kâdiriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 24, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 131-136.

²Bu kasidenin tercüme ve şerhleri üzerine iki farklı çalışma yapılmıştır. bk. Duygu Kayalık Şahin, "Geylânî'ye Nispet Edilen Kasîde-i Tuf Bi-Hânî'nin Müellifi Meçhûl Bir Tercümesi", *Türk İslam Edebiyatında İleri Araştırmalar* içinde, ed. Yakup Mahmutoğlu (Yaz Yayınları, 2024), 32-47; Duygu Kayalık Şahin, "Ömer Necâti'nin Şerh-i Ba'z-ı Ebyâtî'l-mebânî fî Kasîdet-i Tuf bi-Hânî'si", *Türk İslam Edebiyatında İleri Araştırmalar* içinde, ed. Yakup Mahmutoğlu (Yaz Yayınları, 2024), 1-31.

³Abdülkâdir Geylânî'nin hayatı ve eserleri hakkında teferruatlı bilgi için bk. Dilaver Gürer, *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri* (İnsan Yayınları, 2014), 55-124; Adalet Çakır, *Abdülkâdir Geylânî ve Kâdirilik* (İSAM Yayınları, 2012), 21-29, 51-170; Süleyman Uludağ, "Abdülkâdir-i Geylânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 1, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988), 234-239; Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ I*, haz. Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz (Kitabevi Yayınları, 2011), 50-68.

⁴Şathiye, sufînin sekr, vecd, cezbe, galebe, inbisat, istiğrak, cem', fenâ ve tevhîd-i zâtî gibi kendini kontrol edemediği tasavvufî hâller içinde söylediği sözlerdir. Ayrıntılı bilgi için bk. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, *Türk Edebiyatında Şathiye* (Akçağ Yayınları, 2001), 1-61; Süleyman Uludağ, "Şathiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 38, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 370-371; Ethem Cebecioglu, "Şatahat İbarelerinin Anlaşılmasına Doğru: Metodik Bir Deneme", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, no. 17 (2006): 7-27.

⁵Yusuf Zeydân, *Divanü 'Abdülkâdir el-Cilânî* (Dârü'l-Cil, ts.), 105-117.

⁶Sadık Yazar, "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği" (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011), 52, Ulusal Tez Merkezi (287832).

⁷Bu şerh üzerine yapılan çalışma için bk. Duygu Kayalık Şahin, "Müellifi Meçhul Bir Kaside Şerhi: Şerh-i Kasîdetü't-Tâ'îyye", *ATEBE*, no.12 (2024): 1-22.

⁸Yazar, "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği", 574.

⁹Gökhan Demir, "et-Tansîsü'l-Muntazar fî Şerhi Ebyâtî't-Telhîs ve'l-Muhtasar" (Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2016), 34-35, Ulusal Tez Merkezi (450051).

nüshaların zikredildiği ve şerhin çeşitli bölümlerinden alıntılanan örneklerle İsmâeddîn Efendi'nin şerh usulünün ortaya konulduğu görülmektedir.¹⁰

Bu çalışma, Geylânî'ye nispet edilen *Tâ'îyye Kasidesi*'ne Mustafa İsmâeddîn Üsküdârî tarafından yapılan şerhin incelenmesinden ve tenkitli metninden oluşmaktadır. Bu çalışmayla, büyük kitlelere hitap eden ve farklı coğrafyalarda yayılım bulan bir tasavvuf ekolünün şeyhine ait şathiye özelliği gösteren Arapça kasideye 18. yüzyılın önem atfedilen şârihlerinden biri tarafından yapılan Türkçe telif bir şerhi araştırmacıların istifadesine sunmak hedeflenmiştir.

1. Şârih Mustafa İsmâeddîn Üsküdârî'nin Hayatı ve Eserleri

Açık ismi Ebu'l-İsme(t) Mustafa İsmâeddîn Efendi bin Abdullah bin Selim bin Hüseyin bin Hasan bin Muhammed el-Hüseyinî en-Nakşibendî el-Üsküdârî olan müellifin doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Çeşitli hoca ve âlimlerden dinî ve edebî ilimler tahsil eden İsmâeddîn Efendi, ilmiye sınıfına girmiştir. Nakşibendî tarikatına mensup olan müellifin vefat tarihi, kaynakların bazılarında 1202/1787-88 bazılarında ise 1203/1788-1789 olarak verilmiştir. Velûd bir yazar olan İsmâeddîn Efendi'nin bibliyografik kaynaklarda 17 eseri zikredilmiştir.¹¹ Bu eserleri Sadık Yazar, aşağıdaki tablo ile bir araya getirmiştir.¹²

Tablo 1

Mustafa İsmâeddîn Üsküdârî'nin eserleri

Eserin Adı	Dili	Kaynak Metnin Dili	Yazılış tarihi	Kaynak Metnin Yazarı
<i>Tercüme-i Şerh-i Arûz-ı Endülüsî</i>	Türkçe	Arapça	13 Aralık 1749	Abdülmuhsin el-Kayserî
<i>Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî</i>	Türkçe	Türkçe-Farsça	Ağustos-Eylül 1750	Şâhidî İbrahim Dede
<i>Aksa'l-müfâd fî tercemeti's-şerheyn ve künhü'l-murâd fî beyânî Bânet Su'âd</i>	Türkçe	Arapça	5 Şubat 1754 / 8 Temmuz 1785	Ka'b b. Züheyr
<i>Et-Tuhfetü'd-dârriye fî şerhi Kasidetil'en-sâriyye</i>	Türkçe	Arapça	5 Şubat 1754?/ 12 Temmuz 1785	Ka'b b. Züheyr
<i>Şerhü Mefâtîhu'd-Dürriyye fî isbâtî'l-kavânîni'd-deriyye</i>	Türkçe	Arapça	10 Nisan 1760	Mustafa b. Ebûbekir es-Sivasî
<i>Zâdü'l-ibâd fî şerhi zuhru'l-me'âd</i>	Arapça	Arapça	27 Temmuz 1765	İmam Bûsirî
<i>Şerhu'l-Kasidetil'l-Münferice</i>	Türkçe	Arapça	Kasım 1766	İbnü'n-Nahvî
<i>Kasîde-i Tantarâniyye Şerhi</i>	Türkçe	Arapça	16 Şubat 1770	Mu'înüddîn Ebû Nasr Ahmed b. Abdurrezzâk et-Tantarânî
<i>Et-tansîsü'l-muntazar fî şerhi ebyâtî't-telhîs ve'l-muhtasar</i>	Türkçe	Arapça	5 Temmuz 1770	Kazvînî ve Taftazânî
<i>Tercüme-i Ni'amu's-sevâbiğ fî şerhi nevâbiğî'l-kelim</i>	Türkçe	Arapça	5 Ağustos 1771	Sa'düddîn Taftazânî
<i>Eş-şa'atü'l-kameriyye fî şerhi'l-kasidetil'l-mudariyye</i>	Arapça	Arapça	18 Haziran 1780	İmam Bûsirî
<i>El-Lüm'atü'l-bedriyye 'ale'l-kasidetil'l-mudariyye</i>	Türkçe	Arapça	10 Temmuz 1780	İmam Bûsirî
<i>Şerhü'l-Afîf</i>	Arapça	Arapça	?	İffet Efendi
<i>Şerh ale'l-Kasidetil'l-Tâiyye</i>	Türkçe	Arapça	?	Abdülkâdir Geylânî
<i>Şerh-i Beyt-i Hüsvî-i Dihlevî</i>	Türkçe	Farsça	?	Mollâ Câmî ve Sarhoş Bâlî
<i>Müretteb Müfredât-ı Siyâhî</i>	Türkçe	Türkçe	?	Dervîş Siyâhî el-Karamânî el-Lârendevî

¹⁰Sadık Yazar, "Mustafa İsmâeddîn Efendi'nin Şerhleri ve Şerh Usulü", *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1, no. 1 (2017): 97-126.

¹¹Hayatı ve eserleri hakkında teferruatlı bilgi için bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I*, haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı (Bizim Büro Yayınları, 2000), 369-370; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî III*, haz. Nuri Akbayar (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 802; Rıza Oğraş, *Bâğçe-i Safâ-Endûz* (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018), 146-147. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59393,esad-mehmed-efendi-bagce-i-safa-enduzpdf.pdf?0>; Demir, "et-Tansîsü'l-Muntazar fî Şerhi Ebyâtî't-Telhîs ve'l-Muhtasar", 22-49; Yazar, "Mustafa İsmâeddîn Efendi'nin Şerhleri ve Şerh Usulü", 99-108.

¹²Yazar, "Mustafa İsmâeddîn Efendi'nin Şerhleri ve Şerh Usulü", 107-108. Gökhan Demir bu eserlere ek olarak "*Tercemetün Risâletün el-Hafîn Şeyh 'Abdullah el-Kaşgarî*" adlı eseri de ekler. bk. Demir, "et-Tansîsü'l-Muntazar fî Şerhi Ebyâtî't-Telhîs ve'l-Muhtasar", 47-48.

Eserin Adı	Dili	Kaynak Metnin Dili	Yazılış tarihi	Kaynak Metnin Yazarı
Tarîkat-i Nakşibendiyye	Arapça	-	-	-

Yukarıdaki tablo Mustafa İsmâeddîn Efendi'nin 18. yüzyılın velûd şârih ve mütercimlerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır.

2. Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye'nin İncelenmesi

İsmâeddîn Efendi Arapça mensur bir mukaddime ile şerhe başlamıştır. İslâmî telif geleneğine göre Allah'a hamdedip Hz. Muhammed'e salavat getirerek sözüne başlayan müellif, "İsmâeddîn adı ile şöhret bulmuş Ebu'l-İsmet Mustafa" şeklinde kendisinden bahsetmiş ve Geylânî'nin *Tâ'îyye Kasidesi* üzerine muhtasar bir şerh kaleme aldığını belirtmiştir:

Elhamdülillâhi rabbî'l-âlemîn. Ve's-şalâtü ve's-selâmü 'alâ seyyidinâ Muhammedin ve 'alâ âlihî ve şaḥbihî ecma'în. Ve ba'd fe-yekûlû el-fakîr ilâ rabbihî'l-metîn Ebu'l-İşmet Muştafâ eş-şehîr bi-'İşâmî'd-dîn ce'alehumallâhu te'âlâ min aşḥâbî'l-mârifeti ve'l-yakîn inne hâzâ şerḥun muhtaşarun 'ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyyeti li's-Şeyḥi'l-ârifî's-şamadânî ve'l-imdâdî'r-Rabbânî eş-Şeyḥ 'Abdî'l-kâdir el-Geylânî nefa'anallâhu te'âlâ bi-'ilmihî's-Sübḥânî ve minallâhî'l-îşmetü ve bi-yedihi'n-nî'metü.¹³

İsmâeddîn Efendi kaynak metnin 30 beytini şerh etmiştir. Şerhin sonunda kaynak metnin bahri ve vezni belirtilmiştir.

Ma'lûm buyurula ki, işbu kaşîde-i şerîfe ve kaşîde-i münîfe baḥr-i tavîlîñ ḍarb-ı sânisindendir. Vezni, fe'ûlün mefâ'îlün fe'ûlün mefâ'îlün'dür. 'Arûz ve ḍarbına ḳabz 'illeti gelmiştir. ḳabz beşinci sâkini ḥazfe dirler. Burada âḫîr eczâ olan mefâ'îlünden yâ'nîñ ḥazfı gibi.¹⁴

Sonrasında ise üzüntüleri ortadan kaldırdığı, işleri kolaylaştırdığı ve önemli şeylerin olmasına katkıda bulunduğu için bu kasidenin 11 kere okunması gerektiği ifade edilmiştir. Okuma işi nihâyete eriştiğinde her rekâtinde bir kere Âyete'l-kürsî ve beş kere de İhlâs Suresi'nin okunacağı iki rekât namaz kılınması gerektiği belirtilmiştir. Namazdan sonra doğruya doğru 11 adım yüründükten sonra "Yâ Abdülkâdir!" diye nidada bulunulup ondan yardım talep edilmesinin gerektiği söylenmiştir. Sonrasında mezkûr kasidenin okunup *Uğîsûke fî'l-eşyâ'i ṭurran bi-himmeti*¹⁵ mısraına gelince "Allah'ım senden ihtiyacımı karşılamamı istiyorum ve sana yalvarıyorum. Ey Şeyh Abdülkâdir Geylânî, bana şefaât et." manasına gelen Arapça bir dua okunup ihtiyacın dile getirilmesi ve akabinde de geri kalan beyitlerin okunması gerektiği belirtilmiştir. Geylânî'nin dahi "Bir kimse benden yardım talep etse o an sıkıntısından kurtulur ve bir sıkıntısında bana seslense o sıkıntı ondan ayrılır. Ve bir kimse Allah'a ulaşmak için beni vesile etse, Allah onu geri çevirmez." şeklinde sözler beyan ettiği söylenmiştir. Bu kaside hakkında uzun hikâyeler ile garip hâller olduğu ve âlimlerin bu kasidenin havassını doğru buldukları ifade edilmiştir. Çeşitli sırlar içerdiği için bu kasideye saygı gösterilmesi ve önem verilmesi gerektiği yönünde telkinde bulunularak şerh sonlandırılmıştır.

İsmâeddîn Efendi'nin şerhin sonunda yer verdiği ifadeler, kasidenin havassı hakkındadır.¹⁶ Bu ifadelerin benzerlerine, *Kasîde-i Tâ'îyye*'nin yer aldığı pek çok yazmada karşılaşılmaktadır.¹⁷ Nüshalarda Arapça olarak kaydedilen bu havass metni mealen aşağıdaki manaya gelmektedir:

Bu kasîde-i celîle kutbu'l-aktâb, kıdvetü'l-ârifîn, imâmu'l-muttekîn, zeynu's-sâlikîn, eş-Şeyh es-Seyyid Abdülkâdir el-Geylânî'ye mensûptur. Allâhu Teâlâ onun âsâr-ı enfâs-ı müteberrikesini üzerimize ifâza etsin ve envâr-ı esrâr-ı mübârekesinden bizi mes'ûd kılsın. Bu kasîde, def'u'l-kürûb ve teysîru'l-hutûb ve kâinattan nâzil olanların keşfi ve mühimmâtın vâki olanların kazâsı için 11 kere okunur. Ve keyfiyyet-i kıraatı: İki rek'at namaz kılınır. Her rekâtında 1 Ayetü'l-Kürsî ve 5 İhlâs okunur. Sonra doğruya 11 adım yürünür ve ism-i kerîmi ile duâ eder. Ondandır istigâse eder. O muğîs

¹³Çalışmada verilen örnekler, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_0285 nüshasından verilmiştir. Mustafa İsmâeddîn Üsküdârî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_0285, 4^a-4^b.

¹⁴Mustafa İsmâeddîn Üsküdârî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, OE_Yz_0285, 19^a.

¹⁵"Ruhumla size her konuda yardım ediyorum." manasına gelmektedir.

¹⁶Havass, Kur'an ayetlerinin, yüzük taşlarının, gün içindeki saatlerin, bazı duaların, Allah'ın isimlerinin özellikler taşıdığına, bunları belirli şartlarda, belirli miktarda okuyan yahut herhangi bir tarzda, belirli saatlerde yazan kişinin dileğini elde edeceğine inanılması şeklinde tanımlanmaktadır. bk. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Otto Yayınları, 2014), 200.

¹⁷bk. 06 Mil Yz A 8193, 106^a-107^a; Hacı Mahmud Efendi 03850, 2^a-3^a.

olur ve hangi şiddette olursa olsun kürûb keşf olur. Bilâ-şek velâ şüphe. Bu du'ânın âsârı konusunda uzun hikâyeler ve garip hâller vardır. Ulemâ onu, tecrübe etmiş ve onu sahih bulmuştur. Onunla temessük etmişler ve onu hıfzetmişlerdir. Şeyh dedi ki; kürbet zamânında kim benimle istigâse ederse o kürbet andan keşf olur. Şiddet zamanında kim bana sığırırsa o şiddet ondan giderilir. Kim, Rabbime, benim ile tevessül ederse elbette hayal kırıklığı yaşamaz, inşâallâh. Dediler ki okurken 'Uğîsüke fi'l-eşyâ'i turran bi-himmeti' mısraına gelen kişi; "Ey Allah'ım! Senden bu hâcetimi kaza etmeni istiyorum." ve "Yâ Şeyh Abdülkâdir! Seninle Rabbime tevessül ediyorum, beni hayal kırıklığına uğratma, bana bu işimde şefaât et." der ve hâcetini dile getirir. Sonra geri kalan kısmı okur. Bu onun esrâr-ı meknûnesidir. Sana gereken bütün hâllerinde onun ta'zîmi ve iclâlidir.¹⁸

Şerhin telif tarihi bilinmemektedir. Ancak şerhin nüshalarından A rumuzu verilen nüshanın istinsah tarihinin 11 Cemâziye'l-ülâ 1182/ 23 Eylül 1768 olması, eserin bu tarihten önce yazıldığını ortaya koymaktadır.

3. Şerh 'ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye'nin Nüshaları

3.1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_0285 (A)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_0285 numarada kayıtlı olan yazmanın 4^a-20^b sayfaları arasındadır. 240x175-160x95 mm. ölçülerinde olan yazma, köşebentli, zencirekli, kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. Nüshanın ilk sayfaları kopmuştur. Her bir sayfasında 9 satır bulunan nesih hatlı nüshada Arapça beyitler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Arapça ifadeler/kelimeler ve şerhin içerisinde tekrar eden "ma'enâ-yı beyt" ifadelerinin üzeri kırmızı çizgiyle çizilmiştir. Reddadedi olan nüsha, şerhin müstakil olarak bulunduğu tek nüshadır. Ferağ kaydında,

Ehrtartü bi-hattü'n-nüşhati'l-mü'ellifi'l-mütercim 'umdeti'l-ulemâ'i'l-kirâmî Muştafâ el-İşâm eş-şehîr dâme 'umruhû zâdehü ve rafe'a şânühü. Allâhümme yessir himmetehü. kad vaka'a'l-itmâmu bi-yevmi't-teşrîfi şadr-ı a'zam-ı efham Hamza Paşa fi yevmi'l-hâdî 'aşera min cemâziye'l-ülâ li-sene isnâ ve semânine ve mi'eteyn ve elfin 1182.

ifadeleri bulunmaktadır. Bu kayda göre müstensih, el-İşâm adı ile şöhet bulan müellif ve mütercim Mustafa'nın kendi nüshasından istinsah ettiğini belirtmiştir. Onun ömrünün bereketli, şanınin da yüce olmasına yönelik niyâzda bulunan müstensih, Sadrazam Hamza Paşa'nın¹⁹ teşrif günü olan bin yüz seksen iki senesi cemâziye'l-ülânın on birinci günü yani 23 Eylül 1768 tarihinde istinsahı tamamladığı kaydını düşmüştür.

3.2. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 4687/10 (B)

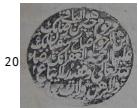
Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 4687/10 numarada kayıtlı olan yazmanın 41^b-48^b sayfaları arasındadır. 260x195-170x105 mm. ölçülerinde olan yazma pembe bir karton içindedir. Her bir sayfasında 13 satır bulunan nesih hatlı nüshada başlık, Arapça beyitler, bazı Arapça ifadeler ve şerhin içerisinde tekrar eden "ma'nâ-yı beyt" ifadeleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Reddadedi olan nüshada 1251/1835-36 tarihli istinsah kaydı bulunmaktadır. Yazmada ayrıca, *Tercüme-i Risâletu Esmâ'i Sulûki'l-Kâdiriye*, *Esmâ'u's-Sulûki'l-Eşrefiye*, *Ta'bîr-nâme*, *Ta'bîr-i Ru'yâ*, *Şerhu Kâle Resûlallâh "Habbe'd-Dünyâ Re'îsu Külli Hatî'e"*, *Terceme-i Risâle-i Seyr-i Sulûk*, *Terceme-i Şerh-i Rubâ'iyât*, *Terceme-i Şerhu Ebyâti İbn Fârız ve İbnü'l-Arabî* ile *Terceme-i Rubâ'iyât* bulunmaktadır. Müstensihe dair bir bilgi bulunmamaktadır.

3.3. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_1826/12 (C)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_1826/12 numarada kayıtlı olan yazmanın 62^b-67^b sayfaları arasındadır. 240x155-170x90 mm. ölçülerinde olan yazmanın serlevhasının sağ tarafında silik bir mühür vardır. Aynı mühür yazmanın 11^a, 25^a, 48^a, 57^a, 74^a, 84^a, 91^a, 96^a ve 103^a sayfalarında da bulunmaktadır.²⁰)

¹⁸Arapça asıl metin için bk. Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi 00437-002, 3^a.

¹⁹1727'de Develi-Karahisar kazasında doğan Hamza Paşa, sarayda çeşitli görevlerde hizmet etmiş, 1768'de Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın yerine sadrazam olmuştur. 22 Eylül 1768'de İstanbul'a gelip görevine başlamış lakin bir ay sonra görevinden azledilmiş ve birkaç gün içerisinde de vefat etmiştir. Hayatı hakkında detaylı bilgi için bk. Mücteba İlgürel, "Hamza Paşa, Silâhdar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 15, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 515-516.

Mühürde, *Hüve'l-Bâkî Merhûm Hüseyin Rızâ Beg ibnül-Merhûm Sâlih Süfyân Bey 'aleyhime'r-rahmetü ve'l-ğufrân'ın rızâ'en lillâhi te'âlâ vakfıdır lâ yubâ'u ve-lâ yurhenu ve-lâ yüste'âru ğurre-i Muharrem 1307²¹* yazmaktadır. Her bir sayfasında 17 satır bulunan nesih hatlı nüshada kaynak metinden önce yer verilen “beyt” ifadeleri şerh boyunca kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Arapça ifadeler/kelimeler ile şerhin içerisinde tekrar eden “ma'nâ-yı beyt” ifadelerinin üzeri kırmızı çizgiyle çizilmiştir. Reddadedi olan yazmada 74^b'den sonra yazı tipi değişmiş ancak 84^a'dan itibaren tekrar önceki yazı tipine dönmüştür. Yazmanın zahriyesinde “İçinde 21 risâle vardır.” kaydı bulunmaktadır. Yazmada *Tercüme-i Hikâyât-ı Meşâyih-ı Kitâb-ı Bahâristân, Fihristü'l-kutub ve'r-Resâ'il, Şerh-i kavî-i Muhyiddin el-Arabî, Nasihatü's-sâlikîn, Ta'bîr-nâme* ve *Tercüme-i Risâle-i Şeyh Ekber* gibi dinî muhtevalı Arapça ve Türkçe eserler yer almaktadır. 19^a-24^b de Abdülkâdir Geylânî'nin torununun oğlu olan Abdülkerim el-Cîlî'ye (ö. 832/1428) ait *Risâle fî ma'nâ İnzâlül-kitâb* adlı eserin hâtimesinde “23 Rebî'u'l-evvel 851/ 8 Haziran 1447”, 74^b-83^b Musa el-Kudsî'ye (ö.?) ait *Teneffuh el-fıkr fî'l-cehr bi'z-zıkr* adlı eserin hâtimesinde de “1240/1824” tarihi bulunmaktadır.

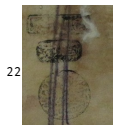
3.4. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_0906/10 (D)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_0906/10 numarada kayıtlı olan yazmanın 37^a-43^b sayfaları arasındadır. 220x140-150x80 mm. ölçülerinde olan yazmanın sayfaları rutubet lekeli. Her bir sayfasında 17 satır bulunan rika hatlı nüshada Arapça beyitler, bazı Arapça ifadeler/kelimeler ve şerhin içerisinde tekrar eden “ma'nâ-yı beyt” ifadeleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Reddadedi olan nüshada 23 Cemaziyevvel 1269/ 4 Mart 1853 tarihli istinsah kaydı bulunmaktadır. Zahriyesinde okunamayan üç farklı mühür²² bulunan yazmada, İsmâeddîn Efendi'nin mezkûr şerhiyle birlikte on eser yer almaktadır. *Ta'bîr-nâme, Risâle-i Tasavvuf, Tercüme-i Risâle-i Seyr u Sülûk, Şerh-i Rubâî-i Ubeydullâh Ahrâr Tercümesi, Tercüme-i Şerh-i Kasîde-i İbn Fâriz, Tercüme-i Risâle-i Tarikat-ı Esmâ-i Kâdiriye, Risâle-i Esmâ es-Sülûk* ve *Ta'bîr-nâme* başlıklı dinî muhtevalı bu eserler, B nüshasının bulunduğu yazmadaki eserlerle aynıdır. Müstensihe dair bir bilgi bulunmamaktadır.

3.5. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_0833/4 (E)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_0833/4 numarada kayıtlı olan yazmanın 86^a-90^a sayfaları arasındadır. 215x135-160x75 mm. ölçülerinde olan yazmanın sayfalarında kırmızı mürekkepli cetveller bulunmaktadır. Her bir sayfasında 25 satırın olduğu nüshada Arapça beyitler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Şerhin içerisinde tekrar eden “ma'nâ-yı beyt” ifadelerinin üzeri kırmızı çizgiyle çizilmiştir. Reddadedi olan nüshada istinsah tarihi ve müstensihe dair bir bilgi bulunmamaktadır. Zahriyesinde fihrist bulunmaktadır. 1^a'da İbrâhîm Necâtî yazılı mühür vardır.²³ 1^b-62^a'da *er-Reddül-metîn 'alâ Müntakısı'l-ârif Muhyiddîn*, 62^b-64^a'da *Hakke'l-yakîn ve Hidâyetül-muttekîn*, 64^b-85^b'de *Nuhbetül-mes'ele Şerhu't-Tuhfetül-mürsele* ve 90^b-92^b'de *Tahkîküz-zevk Ve'r-reşfî fî Ma'na'l-muhâlefet el-Vâkı'a Beyne Ehlül-keşf* başlıklı Abdülganî b. İsmâil Nablusî'ye (ö. 1143/1731) ait Arapça eserler yer almaktadır. *Tahkîküz-zevk Ve'r-reşfî fî Ma'na'l-muhâlefet el-Vâkı'a Beyne Ehlül-keşf*'in hâtimesinde, “Ve kaç vaka'a'l-ferâğu min tenmîki hâzihi'r-risâleti'l-mübâreketi fî yevmi'l-isneyni râbi-i şaferi'l-hayri, min şuhûri seneti şelâse ve erba'ne ve mi'eteyn ve elfin mine'l-hipcreti'n-nebeviyyeti şallallâhu 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve şahbihi ecma'ın.” şeklinde istinsah kaydı düşürülmüştür. Bu kayda göre eser, 4 Safer 1243/ 27 Ağustos 1827 tarihinde tamamlanmıştır.

²¹Bâkî olan O'dur. Merhûm Sâlih Süfyân Bey oğlu merhûm Hüseyin Rızâ Bey'in -Allah'ın rahmeti ve mağfireti ikisinin üzerine olsun- Allâh Teâlâ'nın rızası için vakfıdır. Satılmasın, rehin ve ödünç verilmesin. 1-3 Muharrem 1307/ 28-30 Ağustos 1889. “Mühür Veritabanı”, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, erişim 15 Kasım, 2025, <https://muhuryek.gov.tr/muhur/yekmu0748>

3.6. Süleymaniye Kütüphanesi Tahir Ağa Tekkesi 00467-002 (F)

Süleymaniye Kütüphanesi Tahir Ağa Tekkesi 00467-002 numarada kayıtlı olan yazmanın 3-10 sayfaları arasındadır. 210x130-155x105 mm. ölçülerinde olan bir yazmanın içerisinde rika hattıyla yazılıdır. Her bir sayfasında 16 satır bulunmaktadır. İstinsah tarihi ve müstensihe dair bir bilgi bulunmamaktadır. Yazmada *Fevâ'id, er-Risâletü'l-Gavsıyye, Envâr-ı Seb'a Hakkında Ma'lûmât-ı Müfide, Miftâhu Müşkilât-i'l-Âlemîn ve Âdâbü Tarîki'l-Vâsılîn, Terceme-i Sevânihu Mu'ti'l-Fevâtiḥ ve Terceme-i Hâl-i Fahreddîn-i Irâkî* olmak üzere yedi eser bulunmaktadır. 89^a-123^a arasında bulunan *Terceme-i Sevânihu Mu'ti'l-Fevâtiḥ*'in istinsah tarihi 1315/1897-1898'tir.

3.7. Milli Kütüphane Tokat İl Halk Kütüphanesi 60 HK 178/2 (G)

Milli Kütüphane Tokat İl Halk Kütüphanesi 60 HK 178/2 numarada kayıtlı olan yazmanın 46^a-51^b sayfaları arasındadır. 223x145-139x74 mm. ölçülerinde olan bordo renkli meşin cilt içerisinde yer almaktadır. Sayfalarında mavi mürekkepli cetveller bulunmaktadır. Arapça beyitler kırmızı mürekkeple yazılmış olup, derkenarlara da şerh metni yazılmıştır. Sayfalar yanlış ciltlenmiştir. Hâtimede yer alan,

Eḫrartü bi-ḥaṭṭı'n-nüşḥati'l-mü'ellifi'l-mütercim 'umdeti'l-ülemâ'i'l-kirâmî Muṣṭafâ el-İṣām eş-şehîr dâme 'umruḥü zâdeḥü ve rafe'a şânühü. Allâhümme yessir himmetehü ḳad vaka'a'l-itmâmu bi-yevmi't-teşrîfi şadr-ı a'zam-ı efḥam Ḥamza Paşa fî yevmi'l-hâdî 'aşera min cemâziye'l-ülâ li-sene isnâ ve semânine ve mi'eteyn ve elfin.²⁴

İfadelerinden anlaşıldığına göre bu nüsha müstensihi belli olmayan A rumuzlu nüshanın bir kopyasıdır. 1^b-43^b sayfaları arasında eş-Şeyh el-Hâc İbrâhîm Necâtî Efendi'ye (ö. 1286/1869) ait babası Nazîf-i Üsküdarî'nin Süleyman Râşid'e yazdığı mektupların tertip edildiği *Tezkiretü'l-Usûl Neticetü'l-Vusûl* adlı eser yer almaktadır. Müstensihe ve istinsah tarihine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

3.8. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 4714/12 (H)

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 4714/12 numarada kayıtlı olan yazmanın 222^b-227^b sayfaları arasında yer almaktadır. 165x115-115x60 mm. ölçülerinde olan bir yazma içerisinde yer almaktadır. Satır sayısı sabit olmayıp, harekeli nesih ile yazılmıştır. Başlık kırmızıyla yazılmıştır. Arapça beyitler ve şerh metninde yer alan Arapça kelimelerin üstleri kırmızı çizgiyle çizilmiştir. Şerh metninin kelime ve gramatik inceleme kısımları bu nüshada yer almamaktadır. Sadece şerh metninin ikinci kısmı olarak tabir edebileceğimiz "ma'enâ-yı beyt" bölümleri bu nüshada yer almaktadır. Ferağ kaydında "Ḥarrarahu'l-fakîrû'l-ḥâc ḥafîzu'l-Ḳurânî'l-'azîm ve d-Delâ'ili'ş-şerîfe İbrâhîm eş-şehîr bi-Keşfî en-Nak(ş)ibendî tarîkatî el-İslâmbülî mevliden 1199 fî 13 Şa'bân ba'de şalati'ş-şubḥ"²⁵ ifadeleri bulunmaktadır. Bu kayda göre bu nüshanın müstensihi hem Kur'an-ı Kerim hem de *Delâ'ilü'ş-Şerîfi* hıfzeden ve Keşfî olarak bilinen İstanbul doğumlu Nakşibendî tarikatına mensup İbrahim'dir²⁶ ve bu istinsahı 21 Haziran 1785 tarihinde sabah namazından sonra tamamlamıştır. Nüshanın sonundaki tahşiyede ise "Temme tahşiyetühâ ḳadra sâ'ateyn leyletü'l-eḫad fî 27 şa'bânî'l-mu'azzam fî sene tis'a ve tis'in ve mi'e ve elf min hicreti men lehu'l-izzü ve ş-şerefu, şallallâhu 'aleyhi ve 'alâ âlihî, elf elf"²⁷ ibaresi bulunmaktadır. 1157/1744 istinsah tarihli *Şerhu Miftâhu'n-Necâh*, 1201/1786 istinsah tarihli *Hizbü'l-Kebîr*, 1201/1786 istinsah tarihli *Hizbü'l-Latîf*, 1201/1786 istinsah tarihli *el-İcâze*, 1199/1784 İstanbul istinsah tarihli *Risâle der-Tarîkat-ı Nakşibendîye*, 1199/1784 istinsah tarihli *Risâletü'l-Müntehab min Silsileti'l-Hâcegân*, 1200/1785 istinsah tarihli *Risâle-i Pânzehir*, 1194/1780 istinsah tarihli *Terceme-i Risâletü'l-Hacâmat*, 1201/1786 istinsah tarihli *Manzûme-i êAkâ'id*, 1201/1786 istinsah tarihli *Risâle-i Tasavvuf*, 1201/1786 istinsah tarihli *el-Kasîdetü't-Tâ'ıye* ve 1200/1785 istinsah tarihli *Kasîdetu Mudariyye* yazmada yer alan diğer eserlerdir ve bu eserlerin müstensihi de İbrâhîm Keşfî'dir.

²⁴23 Eylül 1768.

²⁵21 Haziran 1785.

²⁶79'da müstensihe ait bir mühür bulunmaktadır. Mühürde, "el-Hâc ḥafîzu'l- Kur'ân İbrâhîm Keşfî min tarîki'l-Nakşibendî 1199" yazmaktadır.

²⁷Tahşiyet, 27 Şaban 1199/5 Temmuz 1785 gecesi iki saatte tamamlandı.

4. Mustafa İsmâeddîn Üsküdârî'nin Şerh Usulü

Mustafa İsmâeddîn, diğer şerhlerinde olduğu gibi *Şerh 'ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye'*de de mukaddime ile başlamıştır.²⁸ Eserin mukaddimesinde muhtasar bir şerh kaleme aldığını “hazâ şerhun muhtaşarun ‘ale'l-Kaşîdeti't-Tâ'îyyeti li'ş-Şeyhî'l-ârifî's-şamadânî ve'l-imdâdî'r-Rabbânî eş-Şeyh 'Abdî'l-kâdir el-Geylânî” sözleriyle ifade eden müellif, şerhini yaptığı 30 beyitte kelime tahlili ve gramer ağırlıklı bir şerh usulü takip etmiştir. Beyitlerin şerhinde hacim bakımından farklılıkların bulunması İsmâeddîn Efendî'nin gerek gördüğü şekilde manayı genişlettiğini ya da sınırlandırdığını göstermektedir. Sanatlı bir dil ve secili bir üsluptan ziyade kısa cümle yapılarıyla sade bir dil tercih eden şârih, beyitlerin şerhinde önce sarf ve nahiv bakımından kelime ve kelime gruplarını incelemiştir. Kelimelerin hangi kökten geldiği, nasıl okunduğu ve türünün ne olduğuna dair bilgiler vermiştir:

Ve zikrîde olan yâ, yâ-yı tekellümdür ve maşdar mef'ûline muzâfdur. **Celâ**'nuñ fâ'ili **zikrî**dür. **el-Ebşâr, celâ**'nuñ mef'ûli **ve başar**'uñ cem'idür. Gışâ, kesr-i ayn-ı mu'ceme ile perde ma'nâsına. Zâmîri **ebşâr**'a 'â'iddür. **Ve ahyâ, celâ** üzerine ma'tûfdur. Müstetiri **zikrî**'ye 'â'iddür. **Fu'âde's-şabbi, Ve ahyâ**'nuñ mef'ûlidür.²⁹

Kelimelerin telaffuzuna dair bilgiler vererek kelimelerin feth, zamm ve kesr ile okunuşlarını açıklayan müellif, kelimelerin lügat manalarının yanı sıra vezin gereği yapılan zorunlu uygulamalar ile cümlelerin türü hakkında da bilgiler vermiştir:

Đarihi, feth-i dâd-ı mu'ceme ve kesr-i râ ile kabr ma'nâsına ve âhîrinde olan yâ'-i mütekellim vezn için feth ile kırâ'at oluna. **Men câ'e zârehû**, cümle-i şartıyyedür. Cevâbı **yuhervilu**'dur. Lakin zarûret-i vezn için lâmi hâzî olunmuş idi. Takdîri, **li-yuhervilu** dimekdür. **Hervele**, tavâf ma'nâsına. **Đarihi**'ye 'â'iddür. **Lehu**'nuñ zâmîri ve lâm fî ma'nâsınadır. **Yahzâ**, fî'l-i muzârî'dür. Nâ'il olur dimekdür. **bi-'izz, yahzâ**'ya müte'allıkdur.³⁰

İsmâeddîn Efendî, aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere kelimelerin sadece lügat manasına değil çağrışım ve anlam dünyalarına da işaret ederek hangi manaya geldiklerini açıklamaya çalışmıştır:

Dürre-i beyzâ, haķîkat-ı Muhammediyye'dür. Ve haķîkat-i Muhammediyye, şüfiyye katında kabiliyyet-i 'uzmâ-dur ki eħadiyyet-i ülä ma'nâsınadır. Ve buña vücûd-ı şart-ı lâ dinür ve **kabe kavseyn**'den murâd, haķîkat-ı Muhammediyye'dür. Lakin bi-şart-ı şey'dür ki nisbete tâlî kabûl ma'nâsına.³¹

Lâhat, zaherat ma'nâsına. **el-Ekvân**, fâ'ilidür. Havâdis ma'nâsına. **Lehâ**'da olan zâmîr, **ekvân**'a râcî'dür. Tahķiki, teşbît ma'nâsına. **Nisbetî**'den murâd, Ĥazret-i Şeyh ile Cenâb-ı Ĥaķķ'uñ meyânında olan nisbet-i ma'neviyyedür.³²

Haķîkat'den murâd, vücûd-ı Ĥaricî'dür. **Sırr**-ı şânîden murâd 'ayândır. **Sırr**-ı evvelden murâd icmâldir ki mütteħidü'l-ķader tesmiye olunur ve mısra'-ı şânî, sebebi müsebbibe 'atf kabîlindendür.³³

Kelimenin ne anlama geldiğinin daha iyi idrak edilebilmesi için kelimenin terim manasını destekleyen örneklerle manayı pekiştiren şârih, “**Şatah**, vaķâr u rezânete münâfî. Sekrândan ef'âl ve aķvâlîñ Ĥuşûluna dinür. Ehlullâhdan ba'zıları şarâb-ı aşķı nûş idüp **Leyse fî cübbeti sivallâh**”³⁴ dediği gibi.³⁵ cümlesinde olduğu gibi örnekleme tekniğiyle aynı zamanda şerhi zenginleştirmiştir.

Sadık Yazar'ın belirttiğine göre İsmâeddîn Efendî'nin tüm şerhlerinde, en az iki katman bulunmaktadır. Bunlardan biri kaynak metindeki kelimelerin gramer özellikleri ile sözlük ve ıstılah anlamları bakımından tahlil edildiği bölüm, diğeri de kaynak metnin derli toplu bir cümle ile şerh edilen dile aktarımıdır. Bu iki tabaka İsmâeddîn'in tüm şerhlerinde var olan

²⁸Yazar, “Mustafa İsmâeddîn Efendî'nin Şerhleri ve Şerh Usulü”, 109.

²⁹Mustafa İsmâeddîn Üsküdârî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, OE_Yz_0285, 12^b.

³⁰Mustafa İsmâeddîn Üsküdârî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, OE_Yz_0285, 6^b.

³¹Mustafa İsmâeddîn Üsküdârî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, OE_Yz_0285, 9^b-10^a.

³²Mustafa İsmâeddîn Üsküdârî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, OE_Yz_0285, 8^b.

³³Mustafa İsmâeddîn Üsküdârî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, OE_Yz_0285, 12^a.

³⁴“Cübbemin altında Allah'tan başkası yoktur.” manasına gelen ve farklı kişilere isnad edilen bir söz. bk. Uludağ, “Şathiye”, 370.

³⁵Mustafa İsmâeddîn Üsküdârî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, OE_Yz_0285, 14^a.

ortak bir şerh metodudur.³⁶ İncelenen şerhte de kelime ve gramer izahından sonra “*maênâ-yı beyt*” başlığı konularak okurun dikkati beyte çekilmiş ve “Ma'nâ-yı beyt: Her taraftan cemî-i havâdis ve ekvân baña zâhire oldı ve her taraftan baña envâr zâhire oldı”³⁷ örneğinde olduğu gibi beytin manası genellikle bir iki cümleyle ifade edilmeye çalışılmıştır. Nadiren de olsa bu bölümlerde “yâhud” ve “ya'nî” kelimelerine yer verilerek mananın genişletildiği de görülmektedir:

Ma'nâ-yı beyt: Teğaddüm eyle, ileri gel ve geri gitme. Hemân sülûk eyle ve bizim keşf itdigimiz hicâbı sen dağı keşf eyle. Yâhud meyânımızda olan hicâbı bize teba'iyet ile keşf eyle. Ve şübh-âne ve şarâbı ve beni rü'yeti teferrüc ü keşf eyle.³⁸

Ma'nâ-yı beyt: Çünkü ben kutbu'l-aktabım, sen baña her feza' u şiddetde tevessül eyle ya'nî Allâhu Te'âlâ ile kendi beyninde beni vesîle eyle. Korkduğun eşyanıñ cemî'sinde benüm himmet u teveccühümle saña i'ânet iderem.³⁹

“Hafî olmaya ki mışra'-ı şânî tafşîl-i ba'de'l-icmâl kabîlindendür.”⁴⁰, “Mışra'-ı şânî, sebebi müsebbibe 'atf kabîlindendür.”⁴¹ ve “Mışra'-ı şânî, ta'mim ba'de't-tahşîş kabîlindendür.”⁴² şeklindeki ifadelerle mısraların beyte kazandırdığı manaya ya da beyti oluşturan bir mısraın yüklendiği fonksiyona işaret edilmiştir.

Şerh sırasında beytlere veya beyitlerdeki kelimelere anlam verirken “**Seḫānî**”nün fâ'ili, beyt-i sâbıkda olan **ḥabîb**'dür.”⁴³ örneğinde görüldüğü üzere daha önce gelen beytlere veya beyitlerdeki kelimelere atıfta bulunan İsmâeddîn Efendi, beyitler arası bağlantı temelli bir üslup da ortaya koymuştur.

5. [Şerh 'ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye'nin Metni];⁴⁴

[A 4^a]

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين وبعد فيقول الفقير الى ربه المتين أبو العصمة مصطفى الشَّهير بعصام الدِّين جعلهما الله تعالى من اصحاب المعرفة واليقين ان هذا شرح مختصر على القصيدة التائية للشيخ العارف الصمداني والا مداد الرباني الشيخ عبد القادر السبجاني ومن الله العصمة وبه النعمة. [A 4^b] ⁴⁵ الكيلاني نفعنا الله تعالى بعلمه

Bismillâhirrahmânirrahîm

Elḥamdülillâhi rabbi'l-'âlemîn. Ve's-şalâtü ve's-selâmü 'alâ seyyidinâ Muhammedin ve 'alâ âlihi ve şaḥbihi ecma'in. Ve ba'd fe-yekülû el-faḳîr ilâ rabbihi'l-metîn Ebu'l-İşmet Muştafâ eş-şehîr bi-İşâmi'd-dîn ce'alehumallâhu te'âlâ min aşḥâbî'l-ma'rifeti ve'l-yâḳîn inne hâzâ şerḥun muḥtaşarun 'ale'l-Ḳasîdeti't-Tâ'îyyeti li's-Şeyḥi'l-'ârîfi's-şamadânî ve'l-

³⁶Yazar, “Mustafa İsmâeddîn Efendi'nin Şerhleri ve Şerh Usulü”, 116.

³⁷Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, OE_Yz_0285, 14^b.

³⁸Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, OE_Yz_0285, 13^b.

³⁹Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, OE_Yz_0285, 17^a-17^b.

⁴⁰Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, OE_Yz_0285, 17^b.

⁴¹Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, OE_Yz_0285, 12^a.

⁴²Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, OE_Yz_0285, 18^a.

⁴³Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*, OE_Yz_0285, 5^a.

⁴⁴Metnin Oluşturulmasında Dikkat Edilen Hususlar: Metin neşrinde Berat Açıl, Sadık Yazar, Kadir Turgut ve Özgür Kavak tarafından hazırlanan *Tenkitli Neşir Kılavuzu*'na bağlı kalınmıştır. Arapça mukaddime kısmı ve kaynak metin hem Arap hem de Latin harflerle yazılmıştır. Metin içerisindeki Arapça kelime ve ibareler, Latin alfabesiyle ve italik olarak yazılmıştır. Arapça ibarelerin tercümelemleri, kaynak belirtilmediği takdirde tarafımızca yapılmıştır. Metin neşrinde klasik Osmanlı Türkçesi imlası esas alınmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_0285 numarada kayıtlı olan nüsha, tespit edilebilen nüshalar arasında en eski istinsah tarihine sahip olması ve müellif nüshasından istinsah edildiğinin belirtilmesi sebebiyle asıl nüsha olarak kabul edilmiş ve metin tesisinde A rumuzu verilen bu nüsha takip edilmiştir. Her bir nüshaya rumuz verilmiştir. B, C, D, E ve F nüshaları kontrol nüshası olarak kullanılmıştır. G nüshası yanlış ciltlenmiş olması ve A nüshasının bir kopyası olması sebebiyle, H nüshası ise eksik olması sebebiyle kontrol nüshası olarak kullanılmamıştır. Nüshalardaki farklılıklar dipnotta verilmiştir. Nüsha farkları gösterilirken doğru olarak kabul edilen şekil verildikten sonra iki nokta (:) konularak diğer nüsha/lardaki şekil yazılmış, aynı ibarenin varyantları ise birbirinden virgül (,) ile ayrılmıştır. Arapça yazılan mukaddime bölümü, Arapça beyitler, Arapça kalıplaşmış ifadeler ve şerhi yapılan Arapça kelimeler orijinaline sadık kalınarak Arap harfleriyle yazılmıştır. Metin oluşturulurken transkripsiyon alfabesi kullanılmış olup metnin anlaşılmasına yardımcı olabilmek gayesiyle noktalama işaretleri konulmuştur.

⁴⁵“Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun. Salât ve selam Hz. Muhammed'in ve âlinin ve ashabının üzerine olsun. Bundan sonra bil ki İsmâeddîn adı ile şöhet bulmuş Ebu'l-İsmet Mustafa, Allahu Te'âlâ her ikisini de marifet ve yakın ashabından kılsın, der ki bu, Samedânî ârif, Rabbanî imdâd Şeyh Abdülkâdir Geylânî'nin, Allahu Te'âlâ onun Sübhanî ilmi ile bizi faydalandırsın, *Tâ'îyye Kasidesi* üzerine bir muhtasar şerhtir. İsmet Allah'tandır ve nimet onun elindedir.”

Bu mukaddimedden sonra B ve D nüshalarında “ol kaşîdetü's-şerîfe” ifadesi bulunmaktadır.

imdâdî'r-Rabbânî eş-Şeyh 'Abdî'l-kâdir el-Geylânî nefa'anallâhu te'âlâ bi-'ilmihî's-Sübhânî ve minallâhî'l-ışmetü ve biyedihî'n-nî'metü.

نظرت بعين الفكر في حان حضرتي
حبيباً تجلّى للقلوب فحنّت

Nazartü bi-'ayni'l-fikri fî hâni hâzretî
Ĥabîben tecellâ li'l-ḡulûbi fe-ḡanneti

'Ayn-ı fikir'den murâd 'ayn-ı⁴⁶ başiretdür. *Nazartü*, fî hâni hâzretî'nün zarfıdır. *hâni*, hâ-i mühmele ile şarâb-ḡâne ma'nâsına⁴⁷. *hâni hâzretî* den murâd, maḡâm-ı ḡuzûr-ı ma'allâhîdür. *Ĥabîben*, *nazartü*'nün mef'ûlidür. *Tecellâ li'l-ḡulûbi*, *ḡabîb*'ün na'tidür. *Fe-ḡannet*'de olan fâ, ta'ḡib içündür. *ḡannet*, ḡanînden müştâḡdur. Müştâḡ u 'âşık oldı [A 5^a] dimekdür. Fâ'ili ḡulûbdur. **Ma'nâ-yı beyt:** Benüm hâzretüm şarâb-ḡânesinde maḡbûba 'ayn-ı fikir ile ya'nî 'ayn-ı başiret ile nazar eyledüm. Öyle maḡbûb ki ḡulûbe tecellî eyledi ve der-'âḡab ol ḡulûb aña 'âşık ve müştâḡ oldı.

سقاني بكأس من مدامة حبه
فكان من الساقى خماري وسكرتي

Sekânî bi-ke'sin min müdâmeti ḡubbihi
Fe-kâne mine's-sâḡî ḡumârî ve sekretî

Sekânî'nün fâ'ili, beyt-i sâbıkda olan *ḡabîb*'dür.⁴⁸ *Sekânî*, baña içürdi dimekdür. *bi-ke'sin*'de olan bâ mülâ-[A 5^b]şâḡat içündür. *Sekânî*'ye müte'allıḡdur. *Min müdâmetin ḡubbihi*'de olan min,⁴⁹ *sekânî*'ye müte'allıḡdur. Ve içürdigi şey'i beyân içündür. *Müdâmetin*, zamm-ı mîm ile şarâb ma'nâsınadır. Ve *ḡubbihi*'ye muzâfdur. Ve *ḡub*, muḡabbet ma'nâsınadır.⁵⁰ Ve zâmîri ḡabîbe 'â'iddür.⁵¹ *Fe-kâne*'de olan fâ'ya faşîḡa dirler.⁵² *Mine's-sâḡî*'de maḡâm ḡarînesiyle muzâf maḡzûfdur. Takdîri, *min veche's-sâḡî* dimekdür ve *min*, *kâne*'ye müte'allıḡdur. Ve *ḡumârî*, *kâne*'nün ismidür. Ve *sekretî*, 'aṡṡü'l-lâzım ḡabîlindendür. **Ma'nâ-yı beyt:** Ol maḡbûb sâḡî [A 6^a] kendi muḡabbet-i ḡamrından kâse ile baña içürdi. Böyle olunca benüm ḡumârım ve sekrim sâḡînün vechinden oldı.

بنادمني في كلّ يوم وليلة
وما زال يرعاني بعين المودة

Yünâdimünî fî külli yevmin ve leyletin
Ve mâ zâle yer'ânî bi-'ayni'l-meveddeti

Yünâdimünî, münâdimden⁵³ me'ḡûz⁵⁴ muḡâdeşe ve mükâleme ma'nâsına.⁵⁵ *Meveddet*, fetḡ-i mîm ile veznen ve ma'nen muḡabbet gibidür.⁵⁶ **Ma'nâ-yı beyt:** Ve ol maḡbûb her gün ve her gice benüm ile tekellüm ider ve 'ayn-ı meveddet ri'âyetde dâ'im oldı.

ضريحي بيت الله من جاء زاره
بعزّ و رفعة [A 6^b] يهرول له يحظى

Ḍarîḡî beytullâhi men câ'e zârehû
Yuhervilu lehu yaḡzâ bi-'izzin ve rifâti

⁴⁶'ayn-ı: çeşm-i F

⁴⁷ma'nâsına: ma'nâsınadır F

⁴⁸*Sekânî*'nün fâ'ili, beyt-i sâbıkda olan *ḡabîb*'dür" cümlesinden sonra B nüshasında "ḡumâr, sekr'den bâḡî ḡalan eser ü ḡâletdür." cümlesi bulunmaktadır. Bu cümle, C'nin derkenarında da yer almaktadır.

⁴⁹Bu kelimeden sonra F'de "daḡı" kelimesi bulunmaktadır.

⁵⁰Ve *ḡubbihi*'ye muzâfdur. Ve *ḡub*, muḡabbet ma'nâsınadır: -B, -C, -F

⁵¹'â'iddür: râci'dür F

⁵²dirler: -B, -D; dir E

⁵³münâdimden: münâdimeden C, D, E

⁵⁴me'ḡûz kelimesinden sonra F'de "olup" kelimesi bulunmaktadır.

⁵⁵ma'nâsına: ma'nâsınadır E, F

⁵⁶gibidür: ma'nâsınadır F

Ḍarîḥî, fetḥ-i zâd-ı mu'ceme ve kesr-i râ ile kabır ma'nâsına ve âḥirinde olan⁵⁷ yâ'-i mütekellim vezn için fetḥ ile kırâ'at oluna. *Men câ'e zârehû*, cümle-i şartıyyedür. Cevâbı *yuhervilu'*dur. Lakin zarûret-i vezn için lâmi ḥazf olunmuşıdır.⁵⁸ Taḳdîri, *li-yuhervilu* dimekdür. hervele, ṭavâf ma'nâsına.⁵⁹ *Ḍarîḥî*'ye 'â'iddür *lehu'*nuñ zamîri ve lâm fî ma'nâsınadır. *Yahzâ*, fî'l-i muẓârî'dür. Nâ'il olur dimekdür. *bi-*'izz, *yahzâ'*ya müte'allıkdur. **Ma'nâ-yı beyt:** Benüm kabrüm beytullâhdur. Anı **[A 7^a]** ziyârete gelen ol kabrümde hervele itsün, 'izz ü rifate nâ'il olur.

وأمرني بأمر الله إن قلت كن يكن
فكل بأمر الله فالحكم بقدرتي

Ve emrî bi-emrillâhi in ḵultü kün yekün

Fe-küllün bi-emrillâhi fa'ḥküm bi-ḵudretî

Bi-emrillâh'da olan bâ muḳadder⁶⁰ muḳârin kelimesine müte'allıkdur. *Kün yekün*, şart u cezâsı maḳûl-i ḳavldür. *Fe-küllün*'de olan tenvîn muẓâfun ileyden 'ıvâzdur. Taḳdîri, *ḵulle şey'in şadara vaḳ'a minnî*⁶¹ dimekdür. Fa'ḥküm'de olan fâ şart-ı maḥzûfınuñ cevâbıdır. **Ma'nâ-yı beyt:** Benüm emrüm, emr-i Allâh'a **[A 7^b]** muḳârindür. Eger *kün* disem olur. Pes her şey ki benden vâkı' ola, Allâh'ın emriyledür. Böyle olunca benüm ḵudretüm ile ḥükm eyle.

وسري بسر الله سار بخلقه
فلذ جنابي إن أردت محبتي

Ve sırrı bi-sırrillâhi sâre bi-ḥalkıhi

Felüz bi-cenâbî in eradte muḥabbetî

Sâre bi-ḥalkıhi, *sırrillâhi*'nüñ na'tıdır. *Felüz*'de olan fâ⁶² şart-ı mu'abḥhara cezâdur. *Yelüz lâze'*den emrdür. İlticâ eyle dimekdür. Cenâb, ḥazret ma'nâsına.⁶³ **Ma'nâ-yı beyt:** Benüm sırrum, Allâh'ın sırrıdır. Öyle sırr ki Allâh'ın maḥlûḳuna sereyân **[A 8a]** itdi. Pes benüm ḥazret u cenâbıma ilticâ eyle. Eger baña muḥabbet murâd idersen yâḥud eger benüm saña muḥabbetümi murâd idersen.

وأصبحت بالواد المقدس جالساً
على طور سينا قد سموت بخلوتي

Ve aşbaḥtü bi'l-vâdî'l-muḳaddesi câlisen

'Alâ Ṭûri Sînâ ḳad semevtü bi-ḥalvetî

Aşbaḥtü, şırtü ma'nâsına. *Vâdî-i muḳaddes*, Ḥazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâmuñ münâcât-gâhıdır ve bu maḥall Ṭûr-ı Sînâ'da olmağla *'Alâ Ṭûri Sînâ* didi. *Ḥalvetî*'den murâd ḳalbîdür.⁶⁴ **Ma'nâ-yı beyt:** Ben Ṭûr-ı Sînâ üzerinde **[A 8^b]** olan vâdî-i muḳaddesde⁶⁵ câlis oldum. Ve kelâm-ı mâḥbûbı ḥalvetimde istimâ' itdüm.⁶⁶

ولاحت لي الأكوان من كل جانبي
فصرت لها أهلاً بتحقيق نسبتي

Ve lâḥat li-ye'l-ekvânü min külli cânibî

Fe-şırtü lehâ ehlen bi-taḥḳıki nisbetî

Lâḥat, zaḥerat ma'nâsına. *el-Ekvân*, fâ'ilîdür. Ḥavâdiş ma'nâsına⁶⁷. *Leḥâ*'da olan zamîr, *ekvân*'a râcî'dür. Taḥḳıki, teşbît ma'nâsına. *Nisbetî*'den murâd, Ḥazret-i Şeyḥ ile Cenâb-ı Ḥaḳḳ'ın meyânında olan nisbet-i ma'neviyyedür. **Ma'nâ-yı beyt:**

⁵⁷ âḥirinde olan: âḥirindeki F

⁵⁸ olunmuşıdır: olunmuşdur F

⁵⁹ ma'nâsına: ma'nâsınadır F

⁶⁰ muḳadder: muḳadder olan F

⁶¹ Benden sâdır ve vâkı olan her şey.

⁶² fâ: -A

⁶³ ma'nâsına: ma'nâsınadır E

⁶⁴ ḳalbîdür: ḳalb-i şerîfdür D; ḳalbdür F

⁶⁵ muḳaddesde: muḳaddesede B

⁶⁶ itdüm: eyledüm B, D, F

⁶⁷ ma'nâsına: ma'nâsınadır F

Ekvân u havâdis benüm [A 9^a] her cânibümden zâhir oldı. Pes, havâdisüñ zuhûrına ehil oldum. Beynallâh nisbetimüñ taḥkîk u tesbîtiyle.

فلا علم إلا من بحار وردتها
ولا نقل إلا من صحيح روايتي

Fe-lâ 'ilme illâ min bihârin veradtühâ

Ve-lâ naḳle illâ min şaḥîḥi rivâyetî

Fe-lâ 'ilme'de olan fâ, şart-ı maḥzûfuñ cezâsıdır. Takdîri, izâ 'alimte ve 'arafta mimmâ sebaḳa enne hâlî kezâ ve kezâ fe-lâ 'ilme⁶⁸dimekdür. Bihâr, bahruñ cem'idür. Murâd, deryâ-yı 'ilm-i ledundur. Veradtühâ, bihâr'uñ na'tıdır. Zâmîri bihâr'a'â'idir. Ve-lâ naḳle, fe-lâ 'ilme üzre⁶⁹ ma'tûfdur. Taḥşîş ba'de't-[A 9^b] ta'mîm kabîlindendür. **Ma'nâ-yı beyt:** Böyle olunca⁷⁰ bir 'ilm-i 'aḳlî yokdur illâ benüm vürüd itdügüm bihârdandur ve bir 'ilm-i naḳlî yokdur illâ benüm şaḥîḥ rivâyetimdendür.

على الذرة البيضاء كان اجتماعا
وفي قاب قوسين اجتماع أحبة

'Ale'd-dürreti'l-beyzâ'i kâne'ctimâ'unâ

Ve fî kabe ḳavseyni ictimâ'u eḥibbeti

Dürre-i beyzâ, ḥaḳîḳat-ı Muḥammediyye'dür. Ve ḥaḳîḳat-i Muḥammediyye, şûfiyye ḳatında ḳabiliyyet-i 'uзмâdur ki eḥadiyyet-i ülä ma'nâsınadır. Ve buña vüçüd-ı şart-ı lâ dinür⁷¹ ve kabe ḳavseyn'den murâd, ḥaḳîḳat-i Muḥammediyye'dür. Lakin bi-şart-ı şey'dür ki nisbete [A 10^a] tâlî ḳabûl⁷² ma'nâsına. Eḥibbeti, fetḥ-i hemze ve kesr-i ḥâ ile ḥabîb kelimesinüñ cem'idür. Maḥbûb ma'nâsına. Ve eḥibbeti'den murâd, evliyâullâhdır yâḥûd enbiyâ-yı kirâm 'aleyhimü's-şalâtü ve's-selâmdur. **Ma'nâ-yı beyt:** 'Âlem-i ezelde ḥaḳîḳat-ı Muḥammediyye ile bizüm ictimâ'ımız oldı. Ve yine ḥaḳîḳat-ı Muḥammediyye ile benüm⁷³ maḥbûblarımıñ ictimâ'ı oldı.

وعاينت إسرائيل واللوح والقلم
وشاهدت أنوار الجلال بنظرتي

Ve 'ayentü İsrâfile ve'l-levḥa ve'l-ḳaleme

Ve şâhedtü envâre'l-celâli bi-naḳratî

el-Ḳalem⁷⁴, mîmîñ sükûnuyla ḳırâ'at olunmalıdır. Ve şâhedtü, [A 10^b] 'aṭfu'l-mü'essir 'ale'l-eşer kabîlindendür. el-Celâl'de olan elif lâm muḫâf-ı ileyhden 'ivâzdur. Celâlullâh dimekdür. bi-naḳratî, şâhedtü'ye müte'allıḳdur ve tâ' vaḥdet içündür. **Ma'nâ-yı beyt:** Ve daḥı İsrâfîl u levḥ u ḳalemi mu'âyene ve müşâhede eyledüm ve bunlardan şoñra nazre-i vâḥide ile envâr-ı celâl-i Ḥaḳḳ'ı müşâhede eyledüm.⁷⁵ Ya'nî birden keşf oldı dimekdür.

وشاهدت ما فوق السماوات كلها
كذا العرش والكرسى في طي قبضتي

Ve şâhedtü mâ fevḳa's-semâvâti küllihâ

Keze'l-'Arşü ve'l-Kürsiyyü fî ṭayyi ḳabzâtî

[A 11^a] Küllihâ, kesr ile semavâtuñ na'tıdır. Ṭayyi ḳabzâtî'de olan izâfet şıfatınıñ mevşûfuna izâfeti kabîlindendür. Ḳabzâtî, maṭlûba dimekdür. **Ma'nâ-yı beyt:** Ve semavâtîñ cem'isinüñ⁷⁶ mâ-fevḳını müşâhede eyledüm. Ve bunlar gibi 'arş u kürsî daḥı ḳabza-i muṭviyyemiñ içindedür. Ḥâşılı bunları daḥı müşâhede ve keşf eyledüm.

⁶⁸Geçen ifadelerden durumumun şöyle şöyle olduğunu bildiğine göre (ilm-i ledun dışında getirdiğim başka) bir bilgi yoktur.

⁶⁹üzre: üzerine A, C

⁷⁰böyle olunca: -E

⁷¹vüçüd-ı şart-ı lâ dinür: vüçüd dinür B, C, D; bi-şart-ı lâ dinür E

⁷²ḳabûl: -B, -D

⁷³benüm: benüm ve A

⁷⁴F'de vezn için ibaresi yer almaktadır.

⁷⁵eyledüm: itdüm F

⁷⁶cem'isinüñ: cem'isinüñ B

وكلّ بلاد الله ملكي حقيقة
وأقطارها في تحت حكمي وطاعتي

Ve küllü bilâdillâhi mülkî ḥaḳîḳaten
Ve aḳṭârühâ min taḥti ḥükmî ve ṭâ'atî

[A 11^b] *Ve küllü bilâdillâhi* mübtedâdur. *Mülkî*, haberîdür. *Ḥaḳîḳaten*, nez'-i ḥâfiziyyet üzre menşûbdur. Mecâzdan ihtirâzdur. *Ve aḳṭârühâ*, kuṭruñ cem'idür. *Žamîrî*⁷⁷ *bilâd*'a 'â'iddür. *Ve murâd*, aḳṭâr-ı erba'adır. *Ṭâ'atî*, inḳıyâd ma'nâsınadır. **Ma'nâ-yı beyt:** *Ve cemî-i bilâdullah* ḥaḳîḳatde benüm mülkümdür. Anda bi'l-fi'l taşarruf iderem ve ol bilâdîñ cemî' kuṭrları ya'nî şark u ğarb ve cenûb u şîmâl ḥükmüm ve inḳıyâdum taḥtındadır.

وجودي سرى في سرّ السرّ الحقيقة
فاقت على كلّ مرتبتني [A 12^a] ومرتبتي

Vücüdî serâ fî sirri sirri'l-ḥaḳîḳati
Ve mertebetî fâḳat 'alâ külli mertebetî

Ḥaḳîḳat'den murâd, vücûd-ı ḥaricîdür. *Sırr*-ı sâñiden murâd 'ayândır. *Sırr*-ı evveliden murâd icmâldır ki mütteḥidü'l-kader tesmiye olunur ve mışra'-ı sâñî, sebebi müsebbibe 'atf kabîlindendür. **Ma'nâ-yı beyt:** *Ve benüm vücûdum ḥaḳîḳatîñ*⁷⁸ sırrıñın sırrında sâri oldı ve benüm mertebem cemî-i mertebe üzre⁷⁹ 'âlî oldı.

وذكرني جلى الأبصار بعد غشائها
وأحيا فؤاد الصّبّ بعد القطيعة

Ve zikrî cele'l-ebşâra ba'de ğışâ'ihâ
Ve aḥyâ fu'âde's-şabbi ba'de'l-kaṭî'ati

[A 12^b] *Ve zikrî*'de olan yâ, yâ-yı tekellümdür⁸⁰ ve maşdar mef'ûline muzâfdur. *Celâ*'nuñ fâ'ili *zikrî*'dür. *el-Ebşâr*, *celâ*'nuñ mef'ûli ve *başar*'uñ cem'idür. *Ġışâ*, kesr-i 'ayn-ı mu'ceme ile perde ma'nâsına.⁸¹ *Žamîrî ebşâr*'a 'â'iddür.⁸² *Ve aḥyâ*, *celâ* üzerine ma'tûfdur. Müstetiri *zikrî*'ye 'â'iddür. *Fu'âde's-şabbi*, *Ve aḥyâ*'nuñ mef'ûlidür. *Şabbi*, 'aşık ma'nâsına. *Kaṭî'a*, inḳıṭâ'-ı bu'd ma'nâsına. **Ma'nâ-yı beyt:** *Ve beni ğayruñ zikri anlaruñ başarlarını mücellâ kıldı*. Ebşâruñ ğışâsından soñra ve beni zikr itmek 'aşıkun [A 13^a] ḳalbini ihyâ itdi. Bu'd 'anillâhdan soñra ve sülûkdan soñra.

حفظت جميع العلم صرت طرازه
على خلعة التّشريف في حان حضرتي

Ḥafıztü cemî'a'l-'ilmi şırtü ṭırâzehü
'Alâ ḥıl'atî't-teşrifi fî ḥâni ḥazreti

Ṭırâze, kesr ile zînet ma'nâsına.⁸³ *Žamîrî 'ilm*'e 'â'iddür. **Ma'nâ-yı beyt:** *Cemî-i 'ilmi hıfz eyledüm ve ol 'ilmüñ zîneti oldum*. Öyle zînet ki ḥazretimüñ şarâb-ḥâne ya'nî 'aşk-ḥânesinde giyilen ḥıl'at-ı teşrif üzredür.

تقدّم ولا تحأ كشفنا حجابنا
والشّراب ورؤيتي [A 13^b] تملّ بحان

Teḳaddem ve lâ teḥa' keşefnâ ḥicâbenâ
Temelle bi-ḥâni ve's-şarâbi ve ru'yetî

⁷⁷ *žamîrî*: *žamîr* A

⁷⁸ *ḥaḳîḳatîñ*: *ḥaḳîḳat* D

⁷⁹ *mertebe üzre*: *rütbe* üzerine B, D

⁸⁰ *tekellümdür*: *mütekellümdür* E

⁸¹ *ma'nâsına*: *ma'nâsınadır* E

⁸² *'â'iddür*: *râci'dür* F

⁸³ *ma'nâsına*: *ma'nâsına olup* F

⁸⁴ *itdigimüz*: *eyledüğümüz* C

Lâ teha', hâ'-yı mühmelenüñ sükûnuyla girü gitme dimekdür. *Temelle*, keşf ü teferrüc eyle dimekdür. **Ma'nâ-yı beyt:** Tekaddüm eyle, ileri gel ve geri gitme. Hemân sülûk eyle ve bizim keşf itdigimiz⁸⁴ hicâbı sen dağı keşf eyle. Yâhud meyânımızda olan hicâbı bize teba'îyyet ile keşf eyle.⁸⁵ Ve şürb-ı hâne⁸⁶ ve şarâbı ve benî rü'yeti teferrüc ü keşf eyle.

تجلى لي الساقى وقال إلي قم
فهذا شراب الحب في حان حضرتي

Tecellâ li-ye's-sâkî ve kâle ileyye kum

Fe-hazâ şarâbü'l-ıhubbi fî hânî hâzretî

es-Sâkî, *tecellâ*'nuñ fâ'ilidür. *Fe-hazâ*'da olan fâ, ta'lîl [A 14^a] içündür. **Ma'nâ-yı beyt:** Baña sâkî tecellî eyledi ve baña kalk şarâb-ı hâneye git tekâsül eyleme didi. Zîrâ bu şarâb, muhabbetdür. Benüm hâzretimüñ şarâb-ı hânesinde olur.

شطحت بها شرقاً وغرباً وقبلة
ويزاً وبحراً من نفائس خمرتي

Şaṭaḥtü bihâ şarḩan ve ğarban ve kıbleten

Ve berran ve baḩran min nefâ'isi ḩamratî

Şaṭaḩ, vaḩâr u rezânete münâfî. Sekrândan efâl ve aḩvâlîñ ḩuşûluna dinür. Ehlullâhdan ba'zıları⁸⁷ şarâb-ı 'aşkı nüş idüp *Leyse fî cübbetî sivâllâh*⁸⁸ didüğü gibi. **Ma'nâ-yı beyt:** Ben ibtidâ-i sülûkumda bu şarâbı içüp anuñla şarḩ u ğarb [A 14^b] u kıble vü berr u baḩra şaṭḩ eyledüm. Şarâbımuñ nefâyisinden nâşî ve ḩal'-i izârdan⁸⁹ olurdu.

ولاحت لي الأكوان من كل جانب
وبانت لي الانوار من كل وجهة

Ve lâḩat li-ye'l-ekvânu min külli cānibin

Ve bânet li-ye'l-envâru min külli vecheti

Ekvân, ḩavâdiṣ ma'nâsına. *Bânet*, lâḩat gibi zaherat ma'nâsına. **Ma'nâ-yı beyt:** Her taraftan cemî'-i ḩavâdiṣ ve ekvân baña zâḩire oldı ve her taraftan baña envâr zâḩire oldı.

وشاهدت معنى لو بدا كشف سره
لشم الجبال الرأسيات ودكت

Ve şâhedtü ma'nen lev bedâ keşfü sırrıhi

Li-şummi'l-cibâlî'r-râsiyâti ve dükketi

[A 15^a] *Şumm*, zamm-ı şîn-ı mu'ceme ve şedde-i mîm ile şıfat-ı müşebbehe olan *eşumme*'nüñ cem'idür. *Şemme*'r-raculü *şememen izâ tekebberrahu*⁹⁰ ma'nâsına. Ve bu aşlında kaşbe-yi enfün irtifâ'ına dinür idi, sonra mütekebbire itlâk olundu. Ve cebel gibi her âliye dağı itlâk olundu. Ve *şumm* kelimesinüñ izâfeti şıfatıñ mevşûfuna izâfeti kabîlindendür. *Râsiyât*, râsiyenüñ cem'idür. İztırab-ı arzî sâkiñ kılıcı ma'nâsına. *Ve dükket*, lev kelimesinüñ cevâbidür.⁹¹ Mütefettit oldı dimekdür. **Ma'nâ-yı beyt:** Ben bir ma'nâyı müşâhede itdüm ki eger sırrınuñ keşfi arzıñ iztırabını⁹² [A 15^b] müsekkine olan cibâl-i 'ulyâya zâḩir olsa ol cibâl, Tûr-ı Sînâ gibi mütefettit olur idi.

ومطلع شمس الأفق ثم مغيبها
وأقطار أرض الله في حال خطوتي

Ve maṭla'u şemsî'l-ufkı şümme maġîbühâ

Ve aḩṭâru arzıllâhi fî ḩâli ḩaṭvetî

⁸⁵Yâhud meyânımızda olan hicâbı bize teba'îyyet ile keşf eyle: -A

⁸⁶şürb-ı hâne: şarâb-ı hâne C, E

⁸⁷ba'zıları: ba'zılarında vuku' olup F

⁸⁸"Cübbemin altında Allah'tan başkası yoktur." manasına gelen bir söz.

⁸⁹izârdan: arâzdan A

⁹⁰Burnunu büyüterek koklamak manasına gelmektedir.

⁹¹Bu cümleden sonra B, C ve D'de "tefettüt bi-ma'nâ meger" ibaresi yer almaktadır.

⁹²iztırabını: iztırâbı: A, B, D

Maṭla', kesr-i lām ile maḥall-i ṭulū' ma'nāsına. *Mağîb*, *maṭla'*nuñ zıddıdır ve zāmîrî⁹³ şems'e 'â'iddür. *Aḳṭâr*, *ḳuṭrîñ*⁹⁴ cem'idür. Murād, aḳṭâr-ı erba'adır. *Ḥaṭve*, feth ile adım ma'nāsına. **Ma'nā-yı beyt:** Şems-i ufkuñ maḥall-i ṭulū' ve maḥall-i ğaybûbeti ve arzullâhîñ aḳṭâr-ı erba'ası **[A 16^a]** benüm ḥâl-i ḥaṭvemedür.⁹⁵ Ḥâşılı, *maṭla'*-ı şemsden muğayyebine ve *ḳuṭr*-i cenûbiden şimâliye ve şarkisinden ğarbisine bir ḥaṭvede vâşıl olurum.⁹⁶

أَقْلَبُهَا فِي رَاحَتِي كَكُورَةٍ
أَطُوفُ بِهَا سَبْعًا عَلَى طُولِ لَمَحَتِي

Uḳallibühā fî rāḥateyye ke-kürretin
Eṭüfü bi-hā seb'an 'alā ṭulî lemḥatî

Uḳallibühā, taḳlîbden müştak mütekellim-i vaḥdedür. Zāmîrî aḳṭâr-ı arz'a 'â'iddür. *Rāḥateyye*, *Rāḥat*'uñ teşniyesidür. Āḥîrinde olan yâ'-i meftûḥa, mütekellim yâ'sıdır. *Rāḥat*, aya ma'nāsına. *Kürre*, **[A 16^b]** küre ma'nāsına. *Bihā'*da olan bā, ma'a ma'nāsına. *Lemḥa*, naẓar ma'nāsına. **Ma'nā-yı beyt:** Arzullâhî, aḳṭâr-ı erba'asıyla bile⁹⁷ kürre-i şağire gibi bir elimden bir elime taḳlîb iderem. Arzı ellerime alup ol arz ile yedi kerre ṭavāf iderem tül-i lemham üzre.

أَنَا قُطِبَ أَقْطَابِ الْوُجُودِ حَقِيقَةً
عَلَى سَائِرِ الْأَقْطَابِ قَوْلِي وَحَرَمَتِي

Ene ḳuṭbü aḳṭābî'l-vücûdi ḥaḳîḳaten
'Alā sâ'irî'l-aḳṭābî ḳavlî ve ḥurmetî

Ḳavl, kelām ma'nāsına. *Ḥurmet*, ihtirām ma'nāsına.⁹⁸ **Ma'nā-yı beyt:** Ve ben ḥaḳîḳatde cemî'-i mevcûdâtîñ aḳṭābınıñ⁹⁹ ḳuṭbıyım. Böyle olunca sâ'ir aḳṭāb üzerine benüm ḳavlüm ve kelāmum nâfizdür. **[A 17^a]** Ve benüm ḥurmetüm vardır ya'nî benüm nâ'ibümdür.

تَوَسَّلْ بِنَا فِي كُلِّ هَوْلٍ وَشِدَّةٍ
أَغِيثْكَ فِي الْأَشْيَاءِ طَرَأَ بِهِمَّتِي

Tevesseḷ binā fî külli hevlin ve şiddetin
Uğîşüke fî'l-eşyâ'î ṭurran bi-himmetî

Tevesseḷ, bāb-ı tefîlden¹⁰⁰ emirdür. Vesîle eyle dimekdür. *Hevl*, feth-i hâ ve sükûn-ı vāv ile feza' ma'nāsına. *Ṭurran*, zamm-ı tā' ile cemî'an ma'nāsına. *bi-himmetî*'de olan bā, *Uğîşüke*'ye müte'allıkdur. **Ma'nā-yı beyt:** Çünkü ben ḳutbu'l-aḳṭābım, sen bāña her feza' u şiddetde tevessül eyle ya'nî Allāhu Te'âlâ ile kendi beyinde beni vesîle eyle. Ḳorḳduğuñ eşyânîñ cemî'sinde¹⁰¹ **[A 17^b]** benüm himmet u teveccühümle¹⁰² saña i'ânet iderem.

أَنَا لِمُرِيدِي حَافِظٌ مَا يَخَافُهُ
وَأَحْرَسُهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ فَتْنَةٍ¹⁰³

Ene li-mürîdî ḥāfızun mā yeḥāfuhü
Ve aḥrusühü min külli şey'in ve fitneti

Mā yeḥāfuhü'nüñ aşlı, mimma *yeḥāfuhü* idi. Zārûret-i vezn için min ḥazf olunmuşdur. Ḥafî olmaya ki mışra'-ı sâni tafşîl ba'de'l-icmâl ḳabîlindendir. **Ma'nā-yı beyt:** Ben mürîdimi ḳorḳduğundan ḥıfz iderem ve anı her şerr ü fitneden¹⁰⁴ ḥirâset iderem.

⁹³zāmîrî: zāmîr A, E

⁹⁴ḳuṭrîñ: ḳuṭr ki B

⁹⁵ḥaṭvemedür: ḥaṭvemdür B, D

⁹⁶olurum: olurum dimekdür F

⁹⁷bile: B, -C

⁹⁸ma'nāsına: ma'nāsınadır F

⁹⁹mevcûdâtîñ aḳṭābınıñ: mevcûdât ḳuṭbınun F

¹⁰⁰Arapça sarf kurallarına göre tevessel kelimesinin master kalıbı hatalıdır. Bu durumda kelimenin masdarı tefe'ûl olmalıdır.

¹⁰¹cemî'sinde: cemî'sine B, C, D

¹⁰²benüm himmet ü teveccühümle: ben himmete teveccühle B, D; ben himmete teveccühümle C

¹⁰³Bu beyit ve şerhi D'de yer almamaktadır.

¹⁰⁴her şerr ü fitneden: her şerden ve her fitneden A, E

مريدي إذا ما كان شرقاً ومغرباً
بلدة [A 18^a] أغيثه إذا ما صار في أي

Mürîdî izâ mâ kâne şarkan ve mağriben

Uğışühü izâ mâ şare fi eyyi beldeti

Mışra'-ı sâni, ta'mim ba'de't-taḥşîş kabîlindendür. **Ma'nâ-yı beyt:** Kaçan ben mürîdim şark u ğarbda bulunsa ve kaçkî beldeye seyr iderse i'ânet iderem.

فيا منشداً للنظم فقله ولا تخف

فإنك محروس بعين العناية

Fe-yâ münşiden li'n-naẓmi fe-kulhü ve-lâ teḥaf

Fe-inneke maḥrûsün bi-'ayni'l-'inâyeti

*Fe-kul'*de olan fâ, *münşiden* üzerine 'aṭf içündür. *Fe-inneke'*de olan fâ, ta'lîl içündür. **Ma'nâ-yı beyt:** Ey nazmı inşâd¹⁰⁵ iden kimse hemân inşâ¹⁰⁶ eyle ve münkirînden ḥavf eyleme zîrâ benüm¹⁰⁷ [A 18^b] 'inâyetim gözüyle maḥfûzsın yâḥûd 'inâyet ile¹⁰⁸ maḥrûssın.

وكن قادري الوقت لله مخلصاً

تعيش سعيداً صادقاً لمحبتتي

Ve kün kâdiriyye'l-vaḳti lillâhi muḥlişan

Te'îşü sa'îden şâdıkan li-muḥabbeti

Lillâh, mu'ahḥar muḥlişan kelimesine müte'allıktır. *Te'îşü sa'îden* cümlesi emriñ cevâbıdır. *Şâdıkan*, vâv-ı muḳadder ile *kâdiriyye'l-vaḳt* üzerine ma'ṭûfdur. **Ma'nâ-yı beyt:** Ve sen muḥlişan lillâhi te'âlâ kâdiriyyu'l-vaḳt ol ve bunuñ neticesi sen sa'îd olduĝuñ hâlde yaşarsın ve benüm ḥüccetümde şâdıḳ ol.

فجدي رسول الله أعني محمداً

أنا عبد القادر دام عزى ورفعتي

Fe-ceddî Resûlullâhi a'nî Muḥammeden

Ene 'Abdülkâdiri dâme 'izzî ve rifatî

[A 19^a] Ma'nâ-yı beyt:¹⁰⁹ Benüm ceddüm Resûlullâh ya'nî Muḥammed şallallâhu te'âlâ¹¹⁰ 'aleyhi ve sellemdür. Ben 'Abdülkâdir'üm. Benüm 'izz ü rifatüm dâ'im olsun.

Ma'lûm buyurula ki, işbu¹¹¹ kaşîde-i şerîfe ve kaşîde-i münîfe¹¹² baḥr-i tavîlîñ ḍarb-ı sânişindendür. Vezni, *fe'ülün mefâ'ilün fe'ülün mefâ'ilün*'dür. 'Arûz ve ḍarbına kabz 'illeti gelmişdür. Kabz beşinci sâkini ḥazfe dirler. Burada âḥir eczâ olan mefâ'ilünden yâ'nîñ ḥazfı gibi. Bundan şoñra ḥafî buyurulmaya ki bu kaşîde-i şerîfe ref-i kürûb ve teysîr-i ḥuṭûb ve şurûf-ı kevnîyyeden nâzil olanı keşf u mühimmâtdan vukû' yâfte olanı kaẓâ [A 19^b] içün on bir kerre kıra'at olunur.¹¹³ Kıra'atıñ keyfiyyeti iki rek'at namâz kılp ve her rek'atde bir kerre Âyete'l-kürsî ve beş kerre İhlâş-ı şerîf kıra'atıyla itmâm-ı şalât idüp cânib-i şarka on bir ḥaṭve yürüyüp "Yâ 'Abdülkâdir!" deyu nidâ oluna ve andan i'ânet taleb oluna. Bundan şoñra¹¹⁴ kaşîde-i şerîfe¹¹⁵ kıra'at oluna. "*Uğışûke fi'l-eşyâ'i ṭurran bi-himmeti*" kavline vâşıl olduĝda¹¹⁶ "Allâhümme innî es'elûke entu'tıyenî ḥâcetî hazihî ve etevesselü bike ilallâhi te'âlâ yâ Şeyḥ 'Abdülkâdiri'l-Geylânî fe-lâ

¹⁰⁵inşâd: inşâ' A

¹⁰⁶inşâ: inşâd B, D, E

¹⁰⁷benüm: -B, -D

¹⁰⁸'inâyet ile: sen 'ayn-ı 'inâyet A

¹⁰⁹ma'nâ-yı beyt: -A, -E, -F

¹¹⁰te'âlâ: -B, -E

¹¹¹işbu: -A; bu E

¹¹²ve kaşîde-i münîfe: -C, -D, -E

¹¹³olunur: olup B, C, D

¹¹⁴Bundan şoñra: -A

¹¹⁵şerîfe: mübâreke B, C, D

¹¹⁶"Bir kimse benden yardım talep etse o an sıkıntısından kurtulur ve bir sıkıntısında bana seslense o sıkıntı ondan ayrılır. Ve bir kimse Allah'a ulaşmak için beni vesile etse, Allah onu geri çevirmez."

tühayyibnî ve'sfa' lî fî emrî hazîhî kezâ ve kezâ" [A 20^a] du'âsını okıya ba'de hâcetini söyleye. Şoñra bâkî kalan ebyât-ı şerîfeyi tilâvet ide. Tahkîk, Hazret-i Şeyh î'ânet ider ve şiddetlerde olan kerbleri bî-şübhe keşf ider.¹¹⁷ Hattâ Hazret-i Şeyh radıyallâhu 'anhû buyurur ki "Bir kimse kürbet ve şiddetde benden î'ânet taleb itse der-'ağab ol kurbet ü şiddet andan gider ve baña bir şiddetde nidâ itse ol şiddet andan mufârağat ider. Ve bir kimse beni¹¹⁸ Rabbü'l-'âlemîn'e vuşûl için vesile eylese elbetde inşâ'allâhu te'âlâ hâ'ib olmaz." Ve bu kaşîde-i şerîfe hakkında¹¹⁹ hikâyât-ı tavîle ve ahvâl-i garîbe vardır. Sulehâ-yı Kirâm bu¹²⁰ kasîde-i şerîfeyi¹²¹ ber-vech-i muharrer kırâ'at ve tecrübe idüp şahîh bulmuşlardır.¹²² Binâ'en-[A 20^b]aleyh her dem¹²³ kırâ'atıyla takarrüb idüp¹²⁴ hıfz iderlerdi¹²⁵ ve bu kaşîde-i şerîfe esrâr-ı mektûmedir.¹²⁶ Her hâlde iclâl ü ta'zîm¹²⁷ ü ri'âyet ü mülâzemet¹²⁸ oluna.

SONUÇ

Kadiri tarikatının kurucusu olarak kabul edilen Abdülkâdir Geylânî'ye nispet edilen *Tâ'îyye Kasidesi*'ne tercüme ve şerhler yazılmıştır. Bu çalışmada, 18. yüzyılın velûd şârih, mütercim ve müelliflerinden Mustafa İsmâeddîn Üsküdârî tarafından telif edilen *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye* incelenmiştir. Bu çalışmada, klasik şerh geleneğine bağlı bir şerh kaleme aldığı anlaşılan Mustafa İsmâeddîn Üsküdârî'nin, esere hamdele ve salvele ile başladığı görülmektedir. Mensur bir mukaddime ile şerhe başlayan şârih, kaynak metne ve kaynak metnin şairine dair bilgiler vermiştir. Kaynak metnin her bir beytini yazdıktan sonra beyitte yer alan kelimelerin kimi zaman lügat manalarını vermiş kimi zaman da bu kelimelerin kazandıkları anlam dünyalarına işaret etmiştir. Otuz bir beyitten müteşekkil olan kaynak metnin otuz beytini sade ve sanattan uzak bir dil ile şerh eden müellifin, gramer odaklı bir şerh usulünü takip ettiği anlaşılmıştır. İki beyit hâricinde her bir beytin şerhinde nahiv ve sarf gibi çeşitli ilmî tahliller yaparak metnin daha iyi anlaşılabilmesine çalışan müellif, bu sayede metnin anlamını derinleştirmiştir. Bu üslubu onun Arapçaya ne derece vâkıf olduğunu göstermektedir. Gramatik-semantik açıklamalardan sonra "ma'nâ-yı beyt" ifadesine yer vererek beyti bir bütün hâlinde ele alıp anlamlandıran İsmâeddîn Efendî'nin kimi zaman okuru metne dâhil edip beyitler arası bağlantı kurduğu da müşahade edilmiştir. Kaynak metnin havassı olarak tavsif edebileceğimiz Abdülkâdir Geylânî'nin kendisinden yardım talep edenlere yardımda bulunacağına dair rivayetler kaleme alınarak şerh sonlandırılmıştır.

Şerhin sekiz nüshası tespit edilip tanıtılmıştır. Müstensih tarafından müellif hattından kopya edildiği belirtilen A rumuzlu nüshanın istinsah tarihinin 11 Cemâziye'l-ûlâ 1182/ 23 Eylül 1768 olması, eserin bu tarihten önce yazıldığını ortaya koymaktadır. Altı nüshadan hareketle mukayeseli olarak *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*'nin transkripsiyonlu metni hazırlanarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Bu çalışma, *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'îyye*'nin tasavvufi şiir şerhleri literatürüne kazandırılması bakımından önem arz etmektedir.

¹¹⁷Hazret-i Şeyh î'ânet ider ve şiddetlerde olan kerbleri bî-şübhe keşf ider: -D

¹¹⁸beni: - D

¹¹⁹şerîfe hakkında: şerîfede A, E, F

¹²⁰bu: - B, -C, -D

¹²¹şerîfeyi: şerîfe A, C

¹²²bulmuşlardır: bulmuşdurlar B, C

¹²³dem: bâr A, E, F

¹²⁴idüp: iderler B, C, D

¹²⁵hıfz iderlerdi: -A, -B, -C, -D

¹²⁶mektûmedir: mektûmedendir B, C, E; mektûme olmağla F

¹²⁷ta'zîm: ta'zîmeye E

¹²⁸ta'zîm ü ri'âyet ü mülâzemet: ta'zîmine dikkat B, C, D

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Finansal destek bulunmamaktadır.
Teşekkür açıklaması	İlgili literatüre önemli katkı sağlayacağı umulan bu çalışmanın hayırlara vesile olmasını diliyorum. Dergi kuruluna ve tüm editör ekibine çok teşekkür ediyorum.

Yazar Bilgileri	Duygu Kayalık
Author Details	¹ Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Osmanlı Türkçesi ve İslami Türk Edebiyatları Anabilim Dalı, Bartın-Türkiye
	0000-0002-9619-633X dkayalik@bartin.edu.tr

Kaynakça | References

- Açıl, Berat vd. *Tenkitli Neşir Kılavuzu*. İSAM Yayınları, 2022.
- Azamat, Nihat. "Kâdiriyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24: 131-136. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Bursalı Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri* I. haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı. Bizim Büro Yayınları, 2000.
- Cebecioğlu, Ethem. "Şatahât İbarelerinin Anlaşılmasına Doğru: Metodik Bir Deneme". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, no. 17 (2006): 7-27.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Otto Yayınları, 2014.
- Çakır, Adalet. *Abdülkâdir Geylânî ve Kâdirîlik*. İSAM Yayınları, 2012.
- Demir, Gökhan. "et-Tansîsü'l-Muntazar fî Şerhi Ebyâtî't-Telhîs ve'l-Muhtasar". Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2016. Ulusal Tez Merkezi(450051).
- Gürer, Dilaver. *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*. İnsan Yayınları, 2014.
- İlgürel, Mücteba. "Hamza Paşa, Silâhdar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15: 515-516. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Kasîde-i Tâ'iyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi 00437-002.
- Kasîde-i Tâ'iyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 03850.
- Kayalık Şahin, Duygu. "Geylânî'ye Nispet Edilen Kasîde-i Tuf Bi-Hânî'nin Müellifi Meçhûl Bir Tercümesi". *Türk İslam Edebiyatında İleri Araştırmalar* içinde, ed. Yakup Mahmutoğlu. Yaz Yayınları, 2024.
- Kayalık Şahin, Duygu. "Müellifi Meçhûl Bir Kaside Şerhi: Şerh-i Kasidetü't-Tâ'iyye". *ATEBE*, no. 12 (2024), 1-22. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atebe/issue/89307/1567086>
- Kayalık Şahin, Duygu. "Ömer Necâti'nin Şerh-i Ba'z-ı Ebyâtî'l-mebânî fî Kasidet-i Tuf bi-Hânî'si". *Türk İslam Edebiyatında İleri Araştırmalar* içinde, ed. Yakup Mahmutoğlu. Yaz Yayınları, 2024.
- Kurnaz, Cemal. ve Tatçı, Mustafa. *Türk Edebiyatında Şathiye*. Akçağ Yayınları, 2001.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmânî* III. haz. Nuri Akbayar. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî. *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'iyye*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_0285.
- Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî. *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'iyye*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_1826.
- Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî. *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'iyye*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_0906.
- Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî. *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'iyye*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları OE_Yz_0833.
- Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî. *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'iyye*. Milli Kütüphane Tokat İl Halk Kütüphanesi 60 HK 178/2.
- Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî. *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'iyye*. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 4687/10.
- Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî. *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'iyye*. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 4714/12.
- Mustafa İsmâeddîn Üsküdarî. *Şerh 'Ale'l-Kasîdeti't-Tâ'iyye*. Süleymaniye Kütüphanesi Tahir Ağa Tekkesi 00467-002.
- Oğraş, Rıza. *Bâğçe-i Safâ-Endüz*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018. Link "<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59393,esad-mehmed-efendi-bagce-i-safa-enduzpdf.pdf?0>".
- Osmanzâde Hüseyin Vassaf. *Sefîne-i Evliyâ* I. haz. Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz. Kitabevi Yayınları, 2011.
- Uludağ, Süleyman. "Abdülkâdir-i Geylânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1: 234-239. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Uludağ, Süleyman. "Şathiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38: 370-371. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Yazar, Sadık. "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği". Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011. Ulusal Tez Merkezi (287832).
- Yazar, Sadık. "Mustafa İsmâeddîn Efendi'nin Şerhleri ve Şerh Usulü". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1, no. 1 (2017): 97-126. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/316389>

Zeydân, Yusuf. *Divanü 'Abdîlkâdir el-Cîlânî. Dârü'l-Cîl*, ts.

